

Agresivní projevy z pohledu žáků druhého stupně základní školy

Veronika Saňáková, Dis.

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika SAŇÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H10243**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Agresivní projevy z pohledu žáků druhého stupně
základní školy**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti agresivních projevů v životě žáků.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ANTIER, Edwige. Agresivita dětí. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak přežít vztek, zlost a agresi. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0818-3.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

O'NEILL, Helen. Hněv a emoce: kurz sebeovládání. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1847-4.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

3. května 2013

Ve Zlíně dne 19. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použítou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 15. 2013

..... Janek Pavel Vavřík

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá projevy agresivního chování z pohledu žáků na druhém stupni základní školy. Teoretická část práce je zaměřena nejen na příčiny agresivity, její projevy, ale také na charakteristiku žáka na druhém stupni základní školy. Praktická část práce popisuje kvantitativní výzkum, který je realizován formou dotazníků. Jeho cílem je zjistit projevy agresivního chování, výskyt a zkušenosti u žáků na druhém stupni běžné základní školy.

Klíčová slova:

Agresivita, agrese, agresivní projev, druhý stupeň základní školy, šikana.

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with aggressive behavior from the perspective of pupils in secondary school. The theoretical part of the work focuses on the causes of aggression, symptoms, but also on the characteristics of pupils in secondary school. The practical part describes the quantitative research, which is conducted through questionnaires. Its aim is to identify aggressive behavior, occurrence and experience of pupils in secondary mainstream primary schools.

Keywords:

Aggressiveness, aggression, expression of aggressiveness, upper primary school, bullying.

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla poděkovat PhDr. Haně Včelařové za její odborné vedení, cenné rady a připomínky a pomoc při zpracování této práce.

Rovněž děkuji pracovníkům základních škol, kteří mi byli nápomocni a ochotni při realizaci výzkumného šetření.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 AGRESIVITA	12
1.1 VYMEZENÍ POJMU AGRESE A AGRESIVITA	12
1.2 SOUVISEJÍCÍ POJMY.....	13
1.3 SMĚRY AGRESE	15
1.4 DĚLENÍ AGRESE	16
1.5 PŘÍČINY AGRESIVITY	16
1.6 TEORIE AGRESE PODLE PONĚŠICKÉHO: ZÍSKANÁ ČI VROZENÁ VLASTNOST?	18
2 BĚŽNÉ PROJEVY AGRESE	20
2.1 PROJEVY AGRESE DLE JARA KŘIVOHLAVÉHO	20
2.2 ŠIKANA JAKO VARIANTA AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ.....	21
2.2.1 Typy šikany podle Evelyn M. Fieldové.....	22
2.2.2 Vývojová stádia šikany podle Michala Koláře.....	25
3 OSOBNOST DÍTĚTE NA DRUHÉM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY	28
3.1 VYMEZENÍ TOHOTO OBDOBÍ	28
3.2 TĚLESNÁ PROMĚNA	28
3.3 PSYCHICKÁ PROMĚNA	30
3.4 SOCIALIZACE JEDINCE	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	33
4.1 CÍL VÝZKUMU	33
4.2 DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	33
4.3 ZDŮVODNĚNÍ TÉMATU.....	33
4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	34
4.5 METODOLOGIE VÝZKUMU	34
4.6 PŘEDVÝZKUM.....	35
4.7 REALIZACE VÝZKUMU	35
5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	37
5.1 DISKUSE.....	52
5.2 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	55
6 NADPIS	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.

6.1	PODNADPIS.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
ZÁVĚR	.....	57
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	.....	58
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	.....	60
SEZNAM TABULEK	.....	61
SEZNAM PŘÍLOH	.....	63

ÚVOD

Pro naši bakalářskou práci jsme zvolili téma týkající se agrese a všeho kolem ní. Možná, že právě chování lidí kolem nás, našich spolužáků, kamarádů, rodinných příslušníků nebo kohokoliv jiného, nás přimělo se nad tímto, bezpochyby závažným tématem, zamyslet. Ovšem v této bakalářské práci bychom se chtěli zaměřit především na žáky základních škol, konkrétně na druhý stupeň.

Míra agresivity především u dětí neustále roste a stává se velmi diskutovaným tématem. Žáci na základních školách si dovolují k vyučujícím stále víc a víc a mnohdy ani rodiče si se svými vlastními dětmi neví rady. Na druhou stranu bychom také našli rodiče, kteří používají vůči svým dětem nepřiměřené tresty nebo se směrem k nim vyjadřují nevybíravě. Ale taky děti navzájem k sobě dokážou být hrubé. Pojem šikana je v dnešní době skloňovaný ve všech pádech, a proto snad každý z nás ví, co znamená. Žáci ve školách si dokážou ubližovat takovým způsobem, až se nad tím tají dech. Dochází k tomu i přes neustálou snahu vytvářet různé preventivní programy a tento problém zaměstnává jak sdělovací prostředky, tak učitele ve školách nebo rodiče doma.

Agresivita je součástí každého z nás. Ale její projevy se člověk od člověka mění. Někdo dokáže agresivní chování v sobě potlačit, jiní to však nedokážou a mají své osvědčené způsoby, jak ze sebe vztek dostat ven. Například si ho vybijí sportem. Ovšem o agresi jako takové většinou mluvíme v negativní souvislosti. Jednou z forem agrese je, že ji namíříme proti jinému člověku nebo dokonce proti sobě samému.

Teoretická práce bude složena ze tří kapitol. První se bude věnovat vymezení základních pojmů jako je agrese a agresivita a také souvisejícím, například hněv nebo násilí. Budeme se také věnovat směrům, dělení agrese a jejím příčinám. Druhá kapitola se zabývá všem možným projevům a třetí kapitola vypráví o osobnosti jedince ve věku druhého stupně základní školy.

V praktické části budeme provádět kvantitativní typ výzkumu. Jako metodu jsme si zvolili dotazník. Cílem naší praktické části a vlastně i celé práce je zjistit výskyt, zkušenosti a projevy agresivního chování v životě žáků na druhém stupni základní školy. Cílovou skupinou pro náš výzkum jsou stanoveny základní školy ve Zlínském kraji.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 AGRESIVITA

Asi každý z nás se v životě setkal s agresivitou ve větší či menší míře nebo si možná všiml i ve svém chování nějakého prvku agresivního chování. V dnešní době je téma agresivity velice často zmiňované a to nejen ve spojení se školním prostředím.

Tato kapitola, která by měla být i úvodní kapitolou této bakalářské práce, by měla vysvětlit základní pojmy týkající se agrese a agresivity a všechno co s těmito pojmy souvisí. Měla by nám také objasnit, kde a proč se v nás agresivita bere.

1.1 Vymezení pojmu agrese a agresivita

Na začátku bakalářské práce bychom si měli vysvětlit pojmy agrese a agresivita, protože se může zdát, že rozdíl mezi těmito dvěma slovy je nepatrný nebo dokonce žádný a často dochází k záměně těchto slov.

Agrese

Podle Martínka (2009, s. 9) je agrese výpad nebo útok, jde o jednání, jímž se projevuje násilí vůči nějakému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.

„Lidská agrese je jakékoli chování cílené na druhého jedince, které je vedeno s bezprostředním záměrem ublížit. Agresor přitom musí být přesvědčen, že jeho chování cíl poškodí, a oběť agrese musí být motivována, aby se agresorovu chování vyhnula. Náhodné ublížení se za agresi nepovažuje, protože není záměrné. Za agresi se nepovažuje ani bolest způsobená při sadomasochistické interakci. Cíl agrese totiž není motivován, aby se jí vyhnul.“ (Koukolík, Drtilová, 2006, s. 195)

Další definice je z pohledu sociologického podle Jandourka (2001, s. 16), který uvádí svou definici agrese jako akt nepřátelství nebo útoku, který směřuje vědomě k poškození druhého, k omezení jeho svobody a ke způsobení fyzické nebo psychické bolesti.

Agresivita

Pojem agresivita se dá opět definovat z pohledu mnoha autorů a vědních disciplín. Pro svou práci jsem si vybrala definice podle Edelsbergera (2000, s. 29), který říká, že slovo pochází z latinského *aggressivus*, což znamená v překladu útočný. Jde o vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Ně-

kdy se tím míní i celkové úsilí organismu dosáhnout uspokojení vlastních potřeb, zejména výživových a pohlavních.

Martínek (2009, s. 9) definuje agresivitu takto: „Útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“

Agresivita je součástí lidské přirozenosti a hraje obrovskou úlohu ve vývoji dítěte. Úlohu stejně velkou jako láska. Vnitřní prudkost dodává dítěti motivaci a energii, které jsou nezbytné k sebepřekonávání. Podporuje úspěch, pokud zůstane v mezích, které dítě kontroluje. Úkolem výchovy proto není agresivitu zcela odstranit, ale usměrnit ji, aby bylo možné mobilizovat tuto energii pro dosažení pozitivních cílů a to jak pro sebe, tak i pro ostatní. (ANTIER, 2004, s. 9)

Tyto definice nám stačí k tomu, abychom pochopili správný význam těchto dvou pojmů, ale také mohli popsat, v čem se liší. Agresivitu bychom mohli shrnout jako jakýsi předpoklad člověka k agresivnímu chování a agresi jako samotné agresivní jednání vůči někomu nebo něčemu.

1.2 Související pojmy

S agresi nebo agresivitou souvisí také emoce nebo vlastnosti, jako jsou vztek, zlost, hněv nebo nepřátelskost. Další pojem, který bychom mohli považovat za pravý opak všech těchto pojmů je asertivita. V této kapitole se tedy budeme věnovat tomu, abychom všechny tyto pojmy správně vymezili.

Emoce

Emoci lze definovat podle Výkladového slovníku pedagogiky jako subjektivní vztah k předmětům či jevům objektivní reality i k sobě samému a prožívání subjektivního vztahu. Jde o regulátor našeho chování. Jsou to velmi dynamické, proměnlivé a těžko uchopitelné psychické procesy, jejichž podstata je v tom, že z hlediska osobního významu, potřeb, osobních (ale i skupinových a ještě širších) cílů hodnotí různé jevy, situace, skutečnosti, události, výsledky i průběh činnosti nejen své, ale i jiných lidí, chování jednotlivců, skupin i větších celků, institucí. A posléze na tyto jevy reagujeme například prožitkem, rozčilením, radostí, potěšením, zlostí, a podobně. Emoce můžou být stálé, například láskyplný vztah k matce, dočasné, například vzplanutí pro nějakou hračku nebo okamžité, například

výbuch zlosti. V životě člověka plní emoce celou řadu funkcí. Mají nejen funkci hodnotící a regulační, ale pomáhají nám zvládat individuální adaptace na změny a jsou významné v sociálním životě a v psychickém vývoji. (KOLÁŘ, 2012, s. 38)

Vztek

Vztek je považován za emoci negativní, kterou něco vyprovokovalo. Vždy má nějakou příčinu, která ovšem nemusí být objektivní, ale pro dítě nebo kohokoliv jiného je tak velká, že v něm vyprovokovala vztek. Projevuje se různě, např. mlčením, řvaním, neochotou komunikovat, odmítáním, fyzickými projevy, kdy dítě začne dorážet nebo bít druhého, ale může se projevovat i ubližováním sobě samému. (Špaňhelová, 2006, s. 120)

Hněv

Lze chápat jako subjektivní emocionální stav definovaný přítomností fyziologického podráždění a antagonistickými vjemy. Je to běžná emoce s mnoha adaptabilními rysy, ale ve chvíli kdy frekvence, intenzita nebo trvání hněvu převáží tyto adaptabilní rysy, říkáme o něm, že je dysfunkční. (O'Neill, 2007, s. 6)

Násilí

„Jednorázové jednání, kterým jeden člověk druhému způsobí fyzickou silou nějakou škodu“ (Jandourek, 2001, s. 168).

Nepřátelskost

Osobnostní vlastnost, která se vztahuje k odhadování druhých a kognitivním procesům, skrze které člověk dekoduje činy ostatních jako neoprávněné a škodlivé útoky. Nepřátelskost označuje dlouhotrvající styl hodnocení jiných. Může v nás vyvolat hněv a odtaživost nebo evokovat plánování nebo vykonání odvety a msty. Stojí tak v ostrém kontrastu k izolovanému hněvu nebo agresivní odpovědi vyvolané specifickou provokací. (O'Neill, 2007, s. 7)

Asertivita

Jedná se o zdravé sebeprosazení, sebezpřijetí, sebeotevření a sebeobjevení. Otec asertivity je americký psycholog Salter, který ji definoval jako umění něco jasně tvrdit a stát na svém slovu. Asertivně odmítat znamená jednat jasně, stručně, klidně a rozhodně. Asertivita znamená prosadit se bez známek agresivity a je založena na dostatku sebevědomí, na souboru komunikačních a sociálních dovedností, které umožní člověku prosazovat vlastní zájmy

a přitom respektovat přání a zájmy druhých. Dovednost asertivity zahrnuje umění odmítat a to bez pocitu viny, nepřebírat odpovědnost zbytečně nebo za věci, které nelze ovlivnit, čelit nátlaku, přiměřeně projevovat nepříjemné i příjemné pocity. Být asertivní, to znamená, že bychom si měli uvědomovat, že každý má právo na chybu, měnit názor, říct nevím nebo nerozumím a nenechat se vydírat. (Hartl, Hartlová, 2000, s. 56)

1.3 Směry agrese

Směry agrese dobře popsal Martínek (2009, s. 21-28) ve své publikaci.

Agrese vybitá na neživém předmětu

Velmi častý směr ve školním prostředí, kdy se terčem útoku stává pravítka, sešit nebo školní vybavení. Předměty se stávají prostředkem uvolnění energie agresora, mnohdy se však jedinec prezentuje před ostatními spolužáky a ukazuje tak svou fyzickou sílu. Většinou se jedná o jedince s nižším sebevědomím, kteří se neumí před ostatními předvést jiným, pozitivním způsobem.

Agrese vybitá na zvířeti

Ve školách, internátech či dětských domovech v dnešní době není vzácností, že se zde nachází terárium či klec třeba s křečkem. Děti by se měli naučit k němu chovat mile a neublížovat mu. Někdy ovšem nastávají situace, kdy je dítě v silné, mnohdy emotivní agresi a jde se za zvířetem „pomazlit“. Vzhledem k tomu, že je rozrušené na učitele nebo spolužáka, na kterého si netroufne, začne pouštět agresi na zvíře. Dítě ve svých rukou zvíře drtí a vybíjí si vztek na bezbranném tvorovi. Podporování nebo nezamezení agrese vybité na zvířeti může mít v konečném důsledku další dopad. Pokud dítě pozná, že se zvíře nedokáže bránit, začne ho považovat za slabého jedince. Ovšem toto chování si může přenést i do sociálního prostředí. Pokud zjistí, že je ve třídě někdo slabší, může si k němu víc dovolit. V podstatě jsme na prahu šikanujícího chování.

Autoagrese

Jde o namíření agrese jedince proti sobě samému. Za nejtěžší stupeň agrese je považována sebevražda. Ať už demonstrační nebo v dokonané podobě. Autoagrese může být také ve formě sebepoškozování. To může mít nepřeberné množství variant od píchání ostrými předměty do rukou, hlavy přes rozdírání kůže na nohou či rukou.

1.4 Dělení agrese

Existuje několik dělení agrese, podle různých faktorů nebo podle různých autorů. Já uvedu dělení několik, podle různých autorů.

Verena Kast (2010, s. 13-14) ve své knize dělí agresi na brachiální a verbální. Brachiální agrese se vztahuje k tělu. Pokud máme v sobě zlost a možná cítíme i impuls někoho napadnout. Brachiální agresi obvykle pohrdáme, protože jí většinou vnímáme jako obrovský přestupek nebo jako něco moc nebezpečného. Místo toho volíme verbální agresi. Dotyčnému vynadáme zvýšeným hlasem a hroznými slovy, ale také mu můžeme tím nejvládnějším hlasem a vybroušenou řečí vmést do obličeje tu nejhorší urážku. Verbální agrese má širokou škálu a nám lidem se jí podařilo vysoce umělecky rozvinout. Nelze jednoduše říct, že by tělesná agrese byla zlá a verbální nikoli. Zajisté je hrozné, že jsou lidé bití. Je to překročení hranic, které je hluboce urážlivé, ale neméně hrozné je, když s lidmi urážlivým způsobem mluvíme. Pokud někoho trvale ponižujeme. Tato forma agrese není tak vidět a proto bychom se měli snažit ji vnímat citlivěji.

Další dělení je podle Zdeňka Koláře (2012, s. 12), který dělí agresi podle stupňů její intenzity na čtyři oblasti:

1. Agrese bez vnějších projevů – zde řadíme především naše myšlenky.
2. Agrese s vnějšími slovními projevy – tady patří nadávky nebo hrubá slova
3. Destrukce – jde o rozbíjení předmětů
4. Fyzické napadení osoby

Popřípadě může jít o sebevraždu (sebedestrukci), kdy jde o agresi, která se vztahuje vůči vlastní osobě.

1.5 Příčiny agresivity

To, co je příčinou agresivního chování, je velice diskutabilní. Spousta autorů, které prezentují své publikace věnující se agresivitě, mají odlišný pohled na to, co doopravdy způsobuje toto společensky nepřijatelné chování.

Nejprve se na tuto problematiku podíváme očima Andrea Erkerta (2004, s. 8-9), který ve své publikaci popisuje některé faktory, které mohou mít vliv na to, proč mnohé děti řeší své konflikty násilím.

Sledování mediálního násilí

Často můžeme pozorovat, že některé děti agresivním chováním vlastně jen napodobují to, co vnímají při sledování určitých televizních seriálů, filmů, videofilmů, anebo při počítačových hrách. Obzvláště na ně působí, pokud agresivním způsobem jedná jejich oblíbená postava a jestliže má zobrazovaná situace určitou podobnost s běžným životem. Problematické bývá také to, když předváděné negativní způsoby chování vzbuzují dojem, jako by byly chvályhodné. Násilné scény často mají větší vliv, pokud děti sedí dlouho před televizí samy, a když se jim běžně v rámci rodiny věnuje jen málo pozornosti. Je třeba věnovat pozornost i tomu, že jedinci, kteří se hodně dívají na televizi, často trpí velkým nedostatkem pohybu, a proto nejen mohou mít sklony k negativnímu chování, ale také bývají náchylnější ke zdravotním problémům.

Tělesná a duchovní zanedbanost

Agresivní způsoby chování jsou ovlivňovány také tělesnou a duchovní zanedbaností, která se může vyskytovat ve všech sociálních vrstvách. V takových podmínkách potom vyrůstají děti, které kupříkladu ráno už sedí před televizí, svůj volný čas tráví převážně na ulici, starají se takřka samy o domácnost, nedostává se jim osobní hygieny a mnohdy nedostávají ani dostatek potravy a jsou podvyživené. Základem nevhodného chování také mohou být rodiče, kteří nestanoví žádné meze a nedokážou říct jednoznačně „ne“ v situacích, kdy je to žádoucí. Nejsou tak pro své děti oporou a neposkytují jim potřebnou orientaci. To samé platí i v případech, kdy rodiče způsobují svým dětem stálou frustraci, protože neuznávají a neoceňují jejich schopnosti. K agresivnímu chování mívají také sklon chlapci, kteří potřebují k nalezení své identity otce, ale z nejrůznějších důvodů se bez něho musí obejít.

Příčinou je společnost

Je příliš jednoduché připisovat nežádoucí způsoby chování dětí pouze rodinnému prostředí, ale měli bychom svou pozornost odvrátit také na společnost. Na jedné straně si neustále stěžuje na růst agresivity, ale na druhé straně je velice skoupá, když jde o zřizování atraktivních dětských hřišť a podpora zájmové činnosti. Především ty děti, které vyrůstají ve městech, nacházejí stále méně dostupných zelených ploch, které by umožňovaly bezpečnou a nerušenou hru venku. A právě proto tráví příliš mnoho času v bytě, odříznuty od přirozeného životního prostředí sedí často samy a pasivně v malých pokojích přeplněných hračkami, a to i tehdy, kdyby měly na hraní k dispozici celý byt. Mnohdy vyžadují nejnovější

módní spotřební zboží, jako náhražku za volnou hru venku, kterou starší generace považovali za samozřejmost. Většinou zůstává jen otázkou, kdy bude vnitřní prázdnota tak velká, že se u dětí projeví první varovné prvky v chování.

1.6 Teorie agrese podle Poněšického: Získaná či vrozená vlastnost?

Jan Poněšický (2005, s. 21-45) se ve své knize zabývá tím, zda je agrese lidskou konstantou či zda je reakcí na frustraci, tzn. získanou vlastností, zda je tudíž naučená a tím pádem změnitelná. Jedna námitka zní, že pokud je agrese výhradně vrozená, nedá se na chování, které podmiňuje, vůbec nic změnit a tím se omlouvá příslušná odpovědnost za toto chování. Opačná námitka, která kritizuje představu, že vše je naučené, zpochybňuje s tím spojený závěr, že je možné agresivní chování a násilí skrze správnou výchovu a vhodnější sociální podmínky snadno a beze zbytku odstranit.

Agrese coby vrozená pudová síla

Z pohledu psychologie je agrese chápána coby vrozená vlastnost nebo reaktivní připravenost, která je člověku vlastní a tudíž eticky neutrální, sloužící k adaptaci, udržení života, např. získání obživy, sebeprosazení či obraně. U agrese se nejedná pouze o reakci na příslušný podnět, např. ohrožení, ale také o pudové, neustále znovu narůstající vnitřní napětí, které hledá ve svém okolí příležitost k vybití. Tento biologický proces zajišťuje přežití nejen individua, ale také druhu a má sloužit k vyčlenění těch nejsilnějších. Hrozbou násilí se uchovává také stabilní hierarchický pořádek ve společnosti.

U lidí, žijících v civilizovaných zemích, na základě smluvních norem nenásilného spoluzití chybí dostatečné množství podnětů a příležitostí k agresi. Proto si sami uměle vytváří lidské konfliktní situace. Díky tomu dochází k vnitrodruhové agresi a k válkám. Čím více se lidé budou snažit o nastolení mírumilovných podmínek, tím paradoxněji agrese bude všudypřítomná a nesmyslnější.

Agrese získaná v důsledku frustrace

Mnozí psychologové kladou důraz na reaktivní moment agrese, a to jako normální či maladaptivní reakci na frustraci, na překážky, na které narážíme v průběhu dosahování důležitých uspokojení a cílů, nebo dokonce coby následek psychických traumat.

Tato frustrační teorie platí především v případě aktuálních agresivních reakcí, nikoliv však obecně. Především pokud jde o celkovou agresivitu, připravenost k násilnému chování,

která by měla být podle této teorie tím slabší, čím méně frustrací zažije například dítě ve výchově. Ukázalo se však, že výchova bez frustrací destruktivní formu agrese nejen že nevymýtila, ale spíše rozhojnila. Vysvětlení je jednoduché. Ne všechny překážky v životě dítěte se dají předvídat a tím, že rodiče všechny překážky odstraní je v pozdějším životě pro dítě těžké se s nimi vypořádat. Dalším vysvětlením může být to, že se dítě nenaučilo znát svoje ani cizí hranice a jejich překračování vede k dalším konfliktům. Stále častěji se ukazuje, že lidé žijící v bohatství a nadbytku se často nudí a poměrně často ukončují svůj život sebevraždou.

2 BĚŽNÉ PROJEVY AGRESE

V předchozí kapitole jsme si vysvětlili, kde se v nás agrese bere, a proto jsme další kapitolu věnovali tomu, jak se agrese projevuje a jak se lidé chovají a jak jednají v záchvatu zlosti a hněvu. Projevená agrese může mít více podob, než si dokážeme představit. Od agrese, které si navenek ani nevšimneme a která probíhá jen uvnitř každého z nás, až po rozbíjení předmětů či dokonce fyzickému násilí. Určitě každý z nás si jako jednu z nejběžnějších projevů agrese ve školním prostředí představí šikanu, které jsem právě proto věnovala samostatnou podkapitolu.

2.1 Projevy agrese dle Jara Křivohlavého

Velice přehledně popisuje to, jak se náš vztek, zlost a agrese projevuje, Jaro Křivohlavý (2004, s. 65-75) ve své publikaci:

Explozivní projevy

Jde o známější projev, který vystupuje navenek a to hned ve dvou různých formách. První jsou nadávky a zlostná slova všeho druhu. Někdy může jít o hrozby a výhrůžky, která mohou mít charakter urážek na cti. V druhém případě jde o to, když jsou slova spojena s činem. To znamená uhození, udeření, píchnutí, kopnutí nebo jiné fyzické napadení. Někdy o této formě mluvíme jako o otevřené agresi.

Implozivní projevy

Co se týká agrese, nemusí jít vždy o projevy, které jsou pozorovatelné navenek. Místo navenek se může zaměřit dovnitř, do nitra člověka. Jde o implozivní formu, která se též nazývá pasivní agresí. Někteří lidé chápou výbuchy hněvu a zlosti jako společensky nepřijatelné a proto se snaží o udržení vnitřního napětí v určitých hranicích a snaží se o sebeovládání. Imploze bývá většinou překryta tím, že člověk, který je pln zlosti a hněvu, se ujišťuje o tom, že se ho to netýká, že se ho to nedotklo a že mu je to jedno. Uvnitř tohoto člověka to ale vře a toto vnitřní trápení se může projevovat na zdravotním stavu člověka. Například bolestmi hlavy, zvyšováním krevního tlaku, únavou, ale také se projevuje na psychickém a citovém stavu například zahořklostí, trpkostí, nadměrným kritizováním ostatních či nenávisť k druhým lidem a nepřátelstvím. Domněnka že se tíživá situace vyřeší tím, že si ji nechám pro sebe, je mylná. Protože imploze není konečným stádiem a často se změní v explozi.

Potlačení zlosti – represe a suprese

Je to určitá forma reakce na krizovou situaci, která ovšem problém neřeší. Jedná se o utlumení vnitřního napětí na pokud možno jeho nulovou úroveň. V psychologii je suprese chápána jako obranný mechanismus. Tento pojem bychom mohli popsat jako dobrovolný a vědomý přesun nepřijatelného chování, přání a myšlení nebo impulzů z vědomí na jeho úplný okraj. Represe je chápána podobným způsobem, jen s tím rozdílem, že to neprobíhá vědomě, ale nevědomě. Aniž bychom si to uvědomovali, vytěsníme určitý zážitek mimo vědomí. Tento zážitek ovšem poté působí jako skrytý motiv, který se projevuje neurotickými příznaky, popřípadě i chybnými výkony.

Zastřená destruktivní forma

„Hněvání se pod pokličkou“, takhle doslova nazýváme destruktivní formu hněvu, která je zamaskovaná a určitě by nám neměla ujít. Dobrým příkladem může posloužit pomluva. Postižený má sice možnost se bránit, ale snadno se dá reagovat příslovím o potrefené huse, která kejhá. Když se na druhou stranu postižený nebrání, dá se říct, že je na každém šprochu, pravdy trochu. Nejde však jen o pomluvy, klepy a šíření drbů, ale i o dělání si legraci a rádobly vtípné vysmívání se někomu, kdo se může těžko bránit. Sem řadíme i situace, kdy děti schválně trápí rodiče tím, že se špatně učí i přesto, že mají na víc. Také když někdo přijde pozdě nebo pozdě vrátí něco i přesto, že to mohl udělat včas. Pak se omlouvá a má na vše tisíc výmluv.

Sebejisté, ale ohleduplné jednání

Jde o formu reagování, která je považována za projev zralé osobnosti. Je také chápána jako jedna z nadějných forem řešení krizových situací. Tato forma je založena na tom, že si člověk uvědomuje, že to co druhá osoba udělala, bylo nefér. Je i vědomím toho, že by bylo možno plným právem reagovat agresí, ale uvědomuje si, že je možno situaci řešit i jiným způsobem.

2.2 Šikana jako varianta agresivního chování

Šikana je v dnešní době natolik rozšířená, že snad každý z nás si pod tímto pojmem něco představí. Kniha na toto téma je nespočetně, a proto také definic je spousta. Někteří autoři se ve svých definicích o šikaně ponořují hlouběji, jiní vyjadřují to, co vlastně šikana je, jen obecně. Když se řekne šikana, většina lidí si vybaví školní prostředí. Ale ne jenom v tomto

prostředí se tento patologický jev může vyskytovat. Můžeme o něm mluvit také ve spojitosti s prací nebo kterýmkoliv jiným místem, které nás zrovna napadne. Ovšem já vzhledem k tématu práce budu v této kapitole rozebírat spíše šikanu ve škole.

Co vlastně šikana je?

Podle Martínka (2009, s. 109) někdy u pedagogické veřejnosti dochází k tomu, že považují určité chování za šikanu, ale ve skutečnosti k šikaně vůbec nedochází. Proto rozlišuje dva základní termíny, a to šikanu a teasing.

Za teasing považujeme takové chování, které nám může šikanu připomínat, ale ve skutečnosti jde jen o nevinné škádlení mezi dětmi. Jako příklad můžeme uvést situaci, kdy chlapci na druhém stupni provokují děvčata proto, že se jim líbí. Dívky na to reagují křikem a chichotáním a někdy jdou žalovat. Dospělý ovšem pozorují, že jim toto škádlení není ani trochu nepříjemné. (Martínek, 2009, s. 109)

Za šikanu se považuje, pokud jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáky nebo spolužáka a využívá k tomu agresi a manipulaci (Martínek, 2009, s. 109).

Také Bendl (2003, s. 26) přispěl se svou definicí šikany a popisuje ji jako fyzické nebo psychické, může jít také o kombinované ponižování až týrání slabších jedinců silnějšími, které probíhá většinou ve skupině. Cílem tohoto chování je ublížit, ohrozit, nebo zastrašit jiného člověka nebo skupinu lidí. K základním typům šikany patří slovní agrese, sem řadíme urážky, pomluvy nebo zesměšňování, nebo fyzická agrese, což je třeba bití, týrání, ohrožování zbraní. Jde ale také o příkazy, krádeže a ničení věcí.

2.2.1 Typy šikany podle Evelyn M. Fieldové

Evelyn M. Fieldová (2009, s. 26-29) popsala čtyři hlavní typy šikany a to škádlení, vylučování, fyzické napadání a obtěžování.

1. **Škádlení** - jde o verbální násilí, které je nejnebezpečnější a často nejdéle probíhající forma šikany. Běžné škádlení se může týkat vzhledu, sexuality nebo sociálního přijetí. Důvodů může být mnoho. Slovo, které může být v jedné škole považováno za neutrální, může být v jiné velmi hanlivé. Ačkoli vyjádření a obsah se liší, to co právě oběti nejvíce ubližuje je záměr, publikum a sociální kontext. Popichování bolí právě z toho důvodu, že útočník používá zlomyslné, jedovaté vystupování, tón a výraz tváře a protože se to pravidelně opakuje. Mezi hlavní typy škádlení patří:

- nadávky
- pokřikování, posměšky, urážení a rýpání
- vydávání urážlivých tónů, když jde oběť okolo
- slovní hrozby či požadavky
- obtěžování po telefonu, hanlivé vzkazy například v podobě e-mailů, zpráv na internetu či dalších elektronických metod.

2. Vylučování ze skupiny – vyloučení neboli vztahová šikana, někdy také ostrakismus. Je založeno na společenské manipulaci. Může být také vyjádřeno otevřeně, například „Nechceme, abys tu s námi seděl“, ale také způsobem, kdy útočník i ostatní používají nenápadné, nepřímé a skryté způsoby odmítavého chování nebo nepřátelskou řeč těla. Útočník mnohdy dokáže manipulovat skupinou, aniž by vůbec přímo zasahoval. Stačí mu použít k útoku na oběť společenskou strukturu. Cílem vyloučení je vytvoření skupinové identity, která se stane mocným nástrojem kontroly. Každý člen skupiny si je dobře vědom toho, že pokusí-li se oběť chránit, může přijít na řadu jako další. Pokud je útočník dostatečně prohnáný, nezáleží mu na tom, jestli je přítomen učitel. K vyděšení oběti mu postačí povytažení obočí. Naneštěstí mnoha učitelům nepřímá agrese stále uniká a někdy dokonce popírají, že existuje. Mezi metody ostrakismu patří následující:

- ve chvíli, kdy se oběť blíží, skupina si jí nevšímá a obrátí se k ní zády.
- útočník předstírá k oběti přátelské chování a čas od času se obrací proti ní.
- útočník řekne něco oběti a odejde dřív, než oběť stihne zareagovat.
- hrozivá gesta, výhružné postoje, „pohled“.
- pošklebování, civění, ukazování, pitvoření, výsměch, „opičení se“ či šeptání s ostatními s pohledem upřeným na oběť.
- hrozby a vydírání, například pokud mi něco nekoupíš, nebudu se s tebou kamarádřit nebo pokud moi nedáš opsat úkol, nepozvu tě na svoji oslavu.
- vyloučení dítěte ze skupiny vrstevníků, z plánovaných činností, her či rozhovorů.

- útočník odmítá sedět vedle oběti a předstírá, že dotyčný drží místo pro někoho jiného.
- zlomyslné zvěsti a pomluvy, jejímž cílem je, aby oběť začali očerňovat i ostatní. Příkladem může být vyzrazení jejího tajemství.

3. Fyzické napadání – tento typ šikany spočívá v pravidelném napadání někoho, kdo je slabší. Může jít o přímou agresi, kupříkladu bití, kopání nebo plivání. Také může jít o nepřímé útoky, prostřednictvím gest, pronásledování, narážek či ničení a schovávání majetku oběti. Patří sem chytání oběti za oblečení nebo dokonce jejího trháání, vyvolávání rvaček s obětí, v nichž se oběť nemůže dostatečně bránit. K tomuto typu šikany řadíme:

- štípání, kopání, strkání, vrážení, tahání za vlasy, fackování, zatlačování, nastavování nohy, použití zbraně a fyzické znehybňování.
- odsunutí židle, kam se oběť chystá posadit.
- krádež jídla, učebnic nebo dalších věcí z lavice nebo dokonce aktovky.
- přehrabování či poškozování oblečení či jiných věcí, které má oběť u sebe, v šatně, ve třídě nebo jinde, například jejich schovávání, vyhazování nebo ničení.
- házení majetkem oběti
- úmyslná sabotáž domácích úkolů či práce, kterou oběť dělala na počítači.
- stříkání vody z kohoutku, házení gumiček či papírků.

4. Obtěžování – tento typ šikany většinou zahrnuje opakované dotěrné otázky, prohlášení nebo útoky týkající se pohlaví, sexu, náboženství, rasy či národnosti. Patří sem:

- v přítomnosti ostatních stahování kalhot oběti
- sexuální nabídky a návrhy, které jsou pro oběť nevídané
- napadání dítěte dotýkáním, vynucenou fyzickou blízkostí, sexuálními gesty, vměšování, chytáním nebo štípáním. Může jít například o sahání dívce na hrdla, doteky na hýždích nebo jiných intimních místech, zvedání sukní či pomocněním někoho.

- nahlížení pod dveře toalety
- pronásledování nejen ve škole, ale i mimo školu
- přímé i nepřímé poznámky o sexuální orientaci dítěte. Například „Jsi buzerant/lesba“, „Jsi teplouš“.
- použití zastrašujícího jazyka, například „odprejskni“, „Tvoje máma je děvka“, a podobně.

2.2.2 Vývojová stádia šikany podle Michala Koláře

To, jak se proces šikany vyvíjí, nám popsala velká spousta autorů. Já jsem pro svou práci čerpala právě z publikace Michala Koláře (2011, s. 45-52). Toto schéma, které zachycuje negativní proces, který křiví vztahy mezi členy skupiny. Jde o vnitřní pohyb, který směřuje k totálnímu přijetí postojů, norem a hodnot šikanování žáky. Jednotlivá stádia se vyznačují typickým postojem k násilí. Konkrétní matice se vytváří kombinací z šesti postojů, které nemusí být vždy přítomny všechny. Jde o otevřený nesouhlas, zastrašený nesouhlas, lhostejnost, ambivalence, sympatizování a souhlasný postoj.

První stadium: Zrod ostrakismu

Mezi pedagogy a rodiči je rozšířená představa o tom, že ke zrodu šikany je třeba výjimečných podmínek. Třeba přítomnosti patologického sadisty nebo absence kázně. Ale je to naopak. Šikanování se může objevit takřka v každé skupině. K jeho vzniku mohou být podmínky naprosto běžné a zcela nenápadné. Kázeň ve skupině bývá dobrá a iniciátory šikany si nemusíme představovat jako nemocné sadisty, ale naprosto normální kluky a holky.

A proto se neustále ptáme, kde se ve zdravých kolektivech tedy šikanování bere. V každé školní skupině se postupně objevují jednotlivci, kteří jsou v odborné literatuře nazýváni různě. Např. obětní beránci, outsideri, černé ovce nebo marginalizovaní jedinci. Tito žáci většinou zakoušejí prvky šikany, tzv. ostrakismus. Tímto pojmem je myšleno mírné, převážně psychická forma ubližování, kdy se okrajový člen necítí dobře, protože je neoblíben a neuznáván. Ostatní členové skupiny ho více či méně odmítají, nebaví se s ním a dělají na jeho účet různé legrácky. Toto všechno je zárodek šikany a je zde velké riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese

Ostrakismus většinou přechází do tohoto stadia z důvodů krize ve skupině. Ta nastává téměř vždycky a ve své podstatě není vůbec špatná, protože dává skupině možnost pozitivního růstu. Avšak žáci potřebují při řešení krize pomoc od pedagoga, který je schopný pracovat se skupinovou dynamikou. Pokud jsou odkázáni pouze sami na sebe, je zde ta možnost, že použijí destruktivní způsob řešení problému. Jde o tzv. scapegoating, což znamená upevnění soudržnosti skupiny na účet vnitřního nepřítele. V praxi to vypadá tak, že při stoupajícím napětí ve skupině, začnou ostrakizovaní jedinci instinktivně sloužit jako jeho hromosvod nebo ventil. Spolužáci si na nich vybíjejí své nepříjemné pocity. Které pramení třeba z těžké písemné práce, kterou očekávají, z konfliktu s učitelem nebo jednoduše jen z toho, že je ne baví chodit do školy. Důvodů pro vývoj destruktivních šikanogenních vztahů je samozřejmě mnoho a ne vždy se vzájemně podmiňují. U disponovaných jedinců, kteří zakusí jak chutná moc, když někomu ubližují, dochází k prolomení posledních zábran a oni začínají své agresivní chování opakovat. Velice nepříznivou situací je, když leader skupiny začne praktikovat násilí jako úlevnou nebo obveselující zábavu.

Další vývoj téměř vždy závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování.

Třetí stadium: Klíčový moment

Jestliže nedojde k zaražení manipulací a mnohdy i počáteční fyzické agresivní jednání, často se vytvoří skupinka agresorů. Tito jedinci už spolu nespolupracují pouze náhodně, ale zcela systematicky. Na počátku se jejich obětmi stávají ti, kteří jsou osvědčeným objektem ostrakizování, tedy ti slabí. Právě v tomto momentu se rozhoduje, jestli se počáteční stadium přehoupne do pokročilejšího. Jestliže do této doby nedošlo ke zformování silné pozitivní podskupiny, která bude ve vlivu a popularitě svých členů alespoň rovnocenným partnerem skupině tyranů a agresorů, může jejich tažení za mocí nerušeně pokračovat. Někdy může dojít k tomu, že mezi dvěma nejsilnějšími skupinami je jen křehká rovnováha. Ke zvrtnutí však může dojít zcela lehce. Např. příchod dalšího agresora nebo převedením oběti na jinou školu.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy agresorů

V případě, že ve skupině není vytvořena silná pozitivní skupina, normy agresorů se stávají jakýmsi nepsaným zákonem v celé skupině. Neformální tlak ke konformitě získává dyna-

miku a málokdo se mu dokáže postavit. Následkem toho dojde ve skupině k šokující změně. U členů přemožené skupiny dochází k vytvoření alternativní identity, která je zcela podřízena normám vůdců. To, co pedagogové hlásají, ustupuje do pozadí. I ti, kteří byli vždy mírní a ukáznění, se začnou chovat krutě a aktivně se účastní na týrání spolužáka a prožívají pocit uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

V této fázi dochází k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování. Dochází k rozdělení na dvě skupiny, kdy agresori jsou nazýváni otrokáři a oběti otroci. Agresori využívají na obětech všechno. Od materiálních věcí, přes rozumové, city, či jejich tělo. Největším důkazem je to, že oběti se nedokážou bránit. Původně neutrální členové skupiny se začínají s ostatními ztotožňovat a poslední zbytky lidskosti se naprosto vytrácejí. Brutální násilí je najednou ve skupině považováno za výbornou legraci. Ve skupině již není místo pro soucit s utrpením nebo pocit viny. Otroci jsou stále závislejší a schopni udělat cokoli. Řešení vidí jedině v úniku do nemoci, neomluvené absencí, útěch ze školy nebo dokonce v sebevraždě. Někdy dojde k tomu, že na základě brutálního fyzického násilí se celá situace provalí.

3 OSOBNOST DÍTĚTE NA DRUHÉM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Poslední kapitola teoretické části by zároveň měla navázat na výzkumnou část, kde je realizováno dotazníkové šetření, které je určeno pro žáky druhého stupně základní školy. Jde o období, které se podle vývojové psychologie nazývá adolescence a je to období mezi 11 a 15 rokem života dítěte.

V této kapitole bychom měli probrat všechny změny, které v tomto období dítě prožívá a to nejen tělesné, ale především změny v myšlení, protože právě zde bychom mohli najít přímou souvislost s agresivitou.

3.1 Vymezení tohoto období

Podle Langmaiera a Krejčířové (2006, s. 143) je období mezi 11 a 15 rokem života dítěte nazýváno jako období pubescence. Toto období však dále dělí ještě na dvě fáze:

- a) Fáze prepuberty – také nazývána jako první pubertální fáze, která se vyznačuje prvními známkami pohlavního dospívání, zejména objevením se prvních sekundárních pohlavních znaků, a většinou i „vlnkou“ urychlení v růstové křivce. Tuto fázi můžeme vymezit věkem od 11 do 13 let.
- b) Fáze vlastní puberty - také nazývána druhá pubertální fáze, která nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení reprodukční schopnosti. Toto období můžeme zhruba vymezit věkem 13 až 15 let.

Podle Vágnerové (2000, s. 209) se jedná o období dospívání, které je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. Začíná přibližně v 11 letech a končí dosažením dospělosti ve věku 20 let. Nás bude ovšem zajímat první fáze dospívání a to pubescence. Toto období je lokalizováno mezi 11 a 15 rokem života dítěte. Toto období je charakteristické proměnou všech složek osobnosti.

3.2 Tělesná proměna

Tělesné změny v tomto období jsou velice výrazné. Mnohdy dochází k těmto změnám tak rychle, že ji i jedinci velice špatně nesou. V tomto období se přiklání velký důraz na to, jak jedinec vypadá.

Podle Kohoutka (2000, s. 142) pro počátek puberty je typické tzv. pubertální zrychlení nebo také akcelerace růstu. Dvanáctiletý chlapec měří kolem 151 cm a stejně stará dívka již téměř 154 cm. S hmotností je tomu podobně. Stejně staří chlapci váží kolem 42 kg, zatímco dívky přibližně 45 kg. Toto bychom mohli vysvětlit právě větší akcelerací puberty u dívek. I zde ovšem můžeme najít výrazné rozdíly mezi stejně starými jedinci totožného pohlaví. Rozlišujeme tři různé vývojové typy:

- typ akcelerovaný (zrychlený vývoj)
- typ průměrný (středně rychlý vývoj)
- typ retardovaný (zpomalený vývoj)

Pubertální změny jsou většinou popisovány v pěti vývojových stádiích. U dívek nejsou v prvním stadiu patrné téměř žádné viditelné pohlavní znaky. Druhé stadium je typické zvětšováním prsní tkáně pod bradavkou a kolem genitálu je viditelné první pubické ochlupení. Ve třetím stadiu se objevuje vnější kontura prsou. Poslední, tedy páté stadium je charakteristické plným vývojem sekundárních pohlavních znaků. Nástup menstruačního cyklu se objevuje v průběhu třetí, popřípadě čtvrté fáze. U chlapců je počáteční stadium pubertálních změn charakteristické vývojem penisu a šourku. Dosud se neobjevuje ještě žádné ochlupení. Ve druhé fázi dochází ke zvětšení šourku a varlat, kůže se pigmentuje a objevuje se první ochlupení. Ve třetí fázi se zvětšuje penis spíše do délky a ve čtvrté fázi se zvětšuje délka i šířka. Také se vyvíjí žalud a ochlupení je již dospělého typu. V posledním stadiu jsou již vnější pohlavní orgány plně vyvinuty a dochází k nárůstu vousů a změně hlasu. (Macek, 2003, s. 43-44)

Za sociálního hlediska je u chlapců významný především růst a následně rozvoj svalů. Sekundární pohlavní znaky nejsou tolik nápadné a zneklidňující. Navíc je u chlapců vyšší postava sociálně akceptovatelná i u dospělých a ve společnosti vrstevníků přímo výhodná. Představuje totiž šanci na lepší sociální status. U dívek není vyšší postava obecně sociálně tolik žádoucí. U dívek jsou sekundární znaky nápadnější a bývají dospělými chápány jako významnější signál kvalitativní změny. Tělesná proměna u chlapců se na první pohled jeví pouze jako růst a zesílení. To znamená změna kvantity. Rodiče i učitelé v tomto období mívají mnohdy strach z předčasné sexuální aktivity, která je očekávána od fyzicky vyspělých děvčat. (Vágnerová, 2000, s. 212)

3.3 Psychická proměna

Nástupem puberty dochází k dovršení výkonnosti poznávacích procesů, ať už jde o čivost, vnímání, paměť, pozornost, obrazotvornost či myšlení. Kvality poznávacích procesů umožňují jedinci radikální rozšíření obzorů. Záleží však jen na něm, jestli toho využije, nebo se spokojí jen s „konvenčními pravdami“. Zatímco vývoj racionálně-poznávací oblasti dospěl abstrakcí k samotnému vrcholu svých možností, pak široká oblast subjektivně prožitkových útvarů, jako je například sebepojetí, sebehodnocení, seberealizace, atd. může výkony jednodušších složek narušovat. (Čačka, 2000, s. 227)

V tomto období se také diferencují citové zážitky a přibývá vyšších citů. Dalo by se také říci, že se jedná o čas zvýšené emoční lability, posunů nálad k negativním rozkladům, období krizí a pocitových zvrátů. Souvisí to s hormonálními změnami, s egocentričností a se zvýšenou mírou sebereflexe. Ovšem ne vždy je však průběh puberty spojen s emocionální bouřlivostí. Musíme vzít v potaz individuálně typologické rozdíly, které téměř vždy převládají nad těmi věkovými. (Macek, 2003, s. 47)

Kognitivní vývoj je výsledkem interakce učení a zrání. Teprve ve chvíli, kdy je pubescent dostatečně zralý a získal potřebné množství zkušeností, může se dál rozvíjet. Nástup puberty je vždy spojován se změnou uvažování a Piaget tuto fázi nazval stadiem formálních logických operací. Vývoj poznávacích procesů se projevuje uvolněním vázanosti na konkrétní realitu. Jedinci jsou schopni uvažovat hypoteticky a nezávisle na konkrétním vymezení problému. Dospívající je také schopen uvažovat o různých možnostech, překvapivě i o těch, které realně neexistují. (Vágnerová, 2000, s. 216-217)

3.4 Socializace jedince

K hlavním vývojovým úkolům tohoto období patří na jedné straně uvolnění z přílišné závislosti na rodičích a na straně druhé navazování diferencovanějších a významnějších vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví. I když proces stálého osamostatňování je dlouhým procesem, který začíná již v útlém dětství a pokračuje i v dospělosti, období dospívání je v tomto ohledu klíčové a rozhodující pro uspokojivé převzetí pozdějších základních manželských a rodičovských rolí. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 152)

Vztahy v rodině

Vlivným faktorem socializace a individuace stále zůstávají vztahy a vazby v původní rodině a to zpravidla po celé období adolescence. V tomto období se styl chování rodičů diferencuje a mnohdy se mění styl komunikace v rodině. Konflikty navadí, pokud mají jedinci pocit, že mohou svobodně vyjadřovat své pocity a názory a že se na ně bere ohled. (Macek, 2003, s. 53-54)

Význam sourozeneckých vztahů se v tomto období zvyšuje. Pokud nejsou od sebe sourozenci příliš věkově vzdálení, jsou pro dospívající důležití hned ze dvou hledisek. Prvním z hledisek je to, že jsou příslušníci stejné generace a proto mají podobné potřeby, zájmy, postoje. Vedle toho se také aktivně podílejí na socializaci rodiny a ovlivňují sourozence přímo i zprostředkovaně. (Macek, 2003, s. 56)

Vztah s vrstevníky

Stejnou měrou jako se snaží jedinec emancipovat od rodiny, se snaží navázat nové vztahy s jedinci přibližně stejného věku. Tyto vztahy mu přináší jistotu, o kterou přichází při osamostatňováním se od rodiny a zároveň ho připravují také pro nové a trvalejší vztahy v dospělosti. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 154)

Vrstevnická skupina slouží nejen jako opora stávající identity, ale stávají se také neformálními autoritami. Vrstevníci slouží jako zdroj sociálního učení. Ve skupině pubescenti napodobují jeden druhého, resp. většina se snaží napodobovat hvězdu skupiny, vůdce skupiny, kteří mají jakousi neformální autoritu. Další význam skupiny je referenční. To znamená, že slouží jako základ porovnávání zkušeností. (Vágnerová, 2006, s. 232)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

4.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu je zjistit výskyt, zkušenosti a projevy agresivního chování, se kterými se setkávají žáci druhého stupně základní školy a to nejen ve škole, ale také doma či kdekoliv jinde.

4.2 Dílčí výzkumné otázky

VO 1: Jaká je informovanost v oblasti agresivity a agresivního chování u žáků druhého stupně základní školy?

VO 2: Jakým způsobem tráví žáci na druhém stupni běžné základní školy svůj volný čas?

VO 3: Zda a s jakými projevy agresivity se setkávají žáci druhého stupně základní školy doma?

VO 4: Zda a s jakými projevy agresivity se setkávají žáci druhého stupně základní školy ve škole?

VO 5: Jaké jsou reakce na agresivní chování z pohledu žáků druhého stupně základní školy?

Volný čas bychom mohli definovat podle mnoha autorů. Já jsem si však vybrala definici podle Průchy, Walterové a Mareše (2009, s. 187). Ti tento pojem definují následovně: „Čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin po odečtení času věnovanému práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku). Na výchovu a vzdělání ve volném čase je zaměřena pedagogika volného času.“

4.3 Zdůvodnění tématu

Ve své bakalářské práci jsme se rozhodli věnovat Agresivním projevům z pohledu žáků na druhém stupni základní školy. Vedlo nás k tomu přesvědčení o stupňující se míře agresivity a to nejen ve školách. S agresivními projevy se běžně setkáváme ve frontě v supermarketu, v koloně na dálnici nebo v běžných dopravních prostředcích. Právě toto všechno nás

vedlo k zamyšlení, jestli vůbec ještě víme, kde je hranice mezi chováním, které ještě je přípustné a které už ne?

4.4 Výzkumný vzorek

Jako výzkumný vzorek pro můj výzkum jsem si vybrala žáky na druhém stupni základní školy ve Zlínském kraji.

Z hlediska vývojové psychologie tito respondenti spadají do období rané adolescence, které trvá od 11 do 15 let. V tomto období dochází ke změnám emočního prožívání a jeho výkyvy mohou upoutávat pozornost. Mění se vztahy s lidmi, s dospělými i s vrstevníky. Dohadování s autoritou nebo demonstrace jejího odmítání je typickým projevem dospívání. Pubescenti bývají netolerantní k dospělým. Co se týká rodiny, pubescenti se začínají osamostatňovat a najednou, je rodič partnerem vůči němu se dospívající vymezuje a rodičovská autorita prochází kvalitativní proměnou. Škola je významná spíše z hlediska budoucího sociálního zařazení a školní úspěšnost se stává podmínkou pro zařazení do vyšší školské instituce. Důležité jsou volnočasové instituce, které ovlivňují nejen sociální zařazení pubescenta, ale také rozvoj jeho dovedností a schopností. Mohou také kompenzovat negativní vliv rodiny i školní neúspěšnosti. Také vrstevnická skupina je pro pubescenta stále důležitější, protože se stává zdrojem potřebné emoční i sociální opory. Rozvíjejí se vztahy organizované party, která má svého vůdce. (Vágnerová, 2000, s. 233)

4.5 Metodologie výzkumu

Pro náš výzkum jsme použili metodu kvantitativního sběru dat. Gavora (2010, s. 112) definuje pojem kvantitativní výzkum takto: „Jak je z názvu zřejmé, kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji. Zjišťuje množství, rozsah nebo frekvenci výskytu jevů, resp. jejich míru (stupeň). Číselné údaje se dají matematicky zpracovat. Je možno je sčítat, vypočítat jejich průměr, vyjádřit je v procentech nebo použít další metody matematické statistiky (vyjádřit směrodatnou odchylku, korelační koeficient, statistickou významnost rozdílů mezi dvěma anebo více výsledky apod).“

Jako výzkumný nástroj jsem si zvolila dotazník. Zvolila jsem si ho proto, že je díky němu možno oslovit velké množství respondentů v poměrně krátkém časovém úseku. Chráska (2007, s. 87) definuje pojem dotazník následovně: „Samotný dotazník je soustava předem

připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.“

4.6 Předvýzkum

Před samotným výzkumem jsem realizovala předvýzkum. Naším cílem bylo zjistit, jestli jsou dané otázky pro respondenty srozumitelné. Předvýzkum jsme prováděli na malém vzorku, který obsahoval deset respondentů.

Po vyhodnocení předvýzkumu se dotazník pro respondenty jevil jako srozumitelný, bez jakýchkoliv problémů.

4.7 Realizace výzkumu

Výzkum jsme realizovali na dvou Základních školách ve Zlínském kraji v průběhu února. Výběr škol byl ovlivněn tím, že na těchto dvou školách mi byla pomoc nabídnuta od vyučujících, které znám. Školy si nepřály být jmenovány, a právě proto je udržím v naprosté anonymitě. Pro svůj výzkum jsem původně zamýšlela větší množství respondentů, ale na dvou školách jsem se setkala s odmítnutím.

Dotazníky jsem nerozdávala osobně, vzhledem k tomu, že byl určen pro několik ročníků. Vyučující se sami nabídli, že se o dotazníky postarají a hlavně si to zorganizují v méně důležitých hodinách.

Podle předem zjištěného přibližného počtu žáků jsem si připravila celkem 160 dotazníků.

Na první škole jsem vyučujícím předala 60 dotazníků, kde mi slíbili vyplnění do týdne. Po dvou dnech se mi ozvali prostřednictvím e-mailu, že mám vyplněné dotazníky k dispozici. Z celkového počtu byla návratnost 58.

Co se týká školy druhé, zde jsem rozdala 100 dotazníků. Tady trvalo vyplnění dotazníků delší dobu. Domnívám se, že jedna z možností proč tomu tak bylo, je větší množství žáků. Návratnost byla 98 dotazníků.

K výzkumu jsem měla tedy k dispozici 150 dotazníků.

Tabulka 1 – Návratnost dotazníků

Návratnost dotazníků	Absolutní četnost	Relativní četnost
Chybějící	10	6%
Vrácené	150	94%
Rozdáno celkem	160	100%

5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Otázka číslo 1: Co podle tebe znamená pojem asertivita?

Tabulka 2 – Znalost pojmu asertivita

Znalost pojmu asertivita	Absolutní četnost	Relativní četnost
Správné tvrzení	43	29%
Špatné tvrzení	107	71%
Suma respondentů	150	100%

První otázka v dotazníku se týká pojmu asertivita. Tento pojem spadá do oblasti znalostí, které souvisí celkově s agresí a agresivitou. Jak ukazuje graf, z celkového počtu 150 respondentů, na tuto otázku bylo schopno správně odpovědět pouze 43 respondentů (29%). Jelikož otázka byla otevřená, dotazovaní mohli nechat průchod své fantazii a nemuseli vybírat z nabízených možností. Zbývajících 107 respondentů (71%) uvádělo různé možnosti odpovědi. Buď uváděli odpovědi typu „nevím“, „neznám“, „slyšel jsem tento pojem, ale nevzpomenu si, co znamená“ nebo něco, co s tímto pojmem nemá nic společného. Mezi špatné odpovědi patřilo například tvrzení: „Že ubližuje někomu, např. nadávky, šikana, atd.“ nebo „Že třeba rodiče tě mlátí, nadávají“.

Otázka číslo 2: Dokážeš vysvětlit rozdíl mezi agresí a agresivitou?

Tabulka 3 – Rozdíl mezi agresí a agresivitou

Rozdíl mezi agresí a agresivitou	Absolutní četnost	Relativní četnost
Správné tvrzení	10	7%
Špatné tvrzení	140	93%
Suma respondentů	150	100%

Další z otázek týkající se znalosti v oblasti agrese a agresivity. Při vyhodnocování této otázky bylo velice těžké najít někoho, kdo by znal správnou odpověď na tuto otázku. Z celkového počtu 150 respondentů, na tuto otázku znalo správnou odpověď pouhých 10 žáků (7%) druhého stupně základní školy.

Většina těch, kteří byli zařazeni mezi špatné odpovědi, uváděli opět „nevím“, „pojmy neznám“ a podobně. Mezi špatné odpovědi patřilo např. tvrzení: „Agresivita – nevyrovnanost, podrážděnost. Agrese – šikana, znásilnění“ nebo „agrese je slovní nebo psychická, ale agresivita je tělesná“.

Otázka číslo 3: Co z následujících projevů NEPATŘÍ mezi zjevné projevy agrese?

Tabulka 4 – Co nepatří mezi zjevné projevy agrese

Co nepatří mezi zjevné projevy agrese	Absolutní četnost	Relativní četnost
Bití	19	3%
Nedá ostatním prostor	72	12%
Nadávky	12	2%
Myslí, že umí všechno líp	95	16%
Znásilnění	33	6%
Ponižování od učitele či rodičů	47	8%
Skákání do řeči	89	15%
Šikana	15	3%
Pomluva	63	11%
Je ve všem první	100	18%
Sexuální obtěžování	33	6%
Suma odpovědí	578	100%

Následující otázka se zabývala zjevnými projevy agrese. Respondentům jsme nabídli několik možností, ze kterých měli vyloučit to, co mezi ně nepatří. Možnost „bití“ rozhodně patří mezi zjevné projevy agrese. Ovšem 19 respondentů si myslí, že to mezi agresivní projevy nepatří. Další z nabízených možností opět patří mezi zjevné projevy agrese a jde o „nedá ostatním prostor“. Toto si ale nemyslí 72 našich dotazovaných. „Nadávky“ jsou dalším zjevným projevem, ale 12 respondentů má opačný názor. „Znásilnění“ a „sexuální obtěžování“ mylně nepovažuje za projev agrese 33 žáků a „ponižování od učitele či rodičů“ 47 dotazovaných. Další tři možnosti, tzn. „skákání do řeči“, „šikana“ a „pomluva“, jsou také zjevné projevy agrese. Opačný názor má v případě „skákání do řeči“ 89 respondentů, v případě „šikany“ 15 a v případě „pomluvy“ 63 respondentů. Jedinou možností, která mezi zjevné projevy agrese nepatří je „je ve všem první“. Správně tuto možnost označilo 100

respondentů. Zbývajících 50 respondentů, což je jedna třetina ze všech, se domnívá, že jde o jeden z projevů agrese. Domníváme se, že jednou z možných vysvětlení je např. to, že těžce nesou, když nejsou ve všem první právě oni sami.

Otázka číslo 4: Trestají tě rodiče?

Tabulka 5 – Trestají tě rodiče?

Trestají tě rodiče?	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) ano	96	64%
b) ne	54	36%
Suma respondentů	150	100%

Následující otázka se týkala trestů v rodině. Otázku jsme položili jako uzavřenou, na kterou navazovala otázka následující.

Z celkového počtu 150 respondentů nám 96 dotazovaných (64%) přiznalo, že je rodiče trestají. 54 (36%) tuto možnost rodičů popřelo.

Otázka číslo 5: Pokud tě rodiče trestají, jak?

Tabulka 6 – Způsoby trestání

Způsoby trestání	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) domluva	59	38%
b) zlobí se a křičí	39	25%
c) zákaz oblíbené hračky nebo činnosti	46	30%
d) tělesné tresty	6	4%
e) jinak	5	3%
Suma odpovědí	155	100%

Otázku, která se týkala trestů, které jim rodiče ukládají za nevhodné chování, jsme položili jako polouzavřenou. Nabídlí jsme jim možnosti: „domluva“, „zlobí se a křičí“, „zákaz oblíbené hračky nebo činnosti“, „tělesné tresty“ nebo mohli uvést trest, který v nabídce možností nebyl. V některých případech respondenti vybrali i více než jednu možnost, což jim

nelze vytknout, protože se v různých situacích jejich rodiče můžou chovat různě. Nejčastěji uváděli možnost „domluva“, kterou uvedlo celkem 59 (38%) našich respondentů. V těsném závěsu byl „zákaz oblíbené hračky nebo činnosti“. Díky tomuto trestu by se mělo poučit 46 (30%) žáků druhého stupně běžné základní školy. „Křik a zloba“ rodičů se ozývá z domácností 39 (25%) dětí, kteří to považují za vhodný a adekvátní způsob řešení této situace. „Tělesné tresty“ používají jen rodiče 6 (4%) dětí. Z těchto možností si nevybralo pouze 5 (3%) respondentů, kteří většinou uváděli, že se musí jít učit nebo mají „zaracha“.

Otázka číslo 6: Myslíš si, že tresty, které ti rodiče ukládají, jsou přiměřené?

Tabulka 7 – Jsou tresty tvých rodičů přiměřené?

Jsou tresty tvých rodičů přiměřené?	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) ano	137	91%
b) ne	13	9%
Suma respondentů	150	100%

Zajímalo nás také to, zda se našim respondentům, čili žákům druhého stupně běžné základní školy, zdají tresty, které jim jejich vlastní rodiče ukládají, přiměřené nebo ne.

S tresty od vlastních rodičů je spokojena velká většina našich dotazovaných. Jde o 137 (91%). Naopak 13 (9%) respondentů z různých důvodů s tresty od svých rodičů nesouhlasí a nepřijdou jim přiměřené.

Otázka číslo 7: Pokud ne, proč?

Tato otázka byla navazující na tu předchozí, která se týkala názoru respondentů, jestli jsou tresty od rodičů přiměřené. Pro ty, kteří s tresty vlastních rodičů nesouhlasili, jsme připravili následující otázku, kdy nás zajímal důvod jejich nespokojenosti s tresty. Respondentů, kteří zodpovídali na tuto otázku, nebylo mnoho, a proto jsme se rozhodli jejich důvody shrnout do jednoduchého grafu.

Tabulka 8 – Důvody, proč se zdají tresty nepřiměřené

Důvody, proč se zdají tresty nepřiměřené	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nepřiměřená velikost trestu	3	23%
Nespravedlivé obvinění	2	15%
Příliš časté tresty	3	23%
Nepřiměřené je to, že nepoužívají tresty	1	8%
Nepřiměřená doba učení	1	8%
Nevím	3	23%
Suma odpovědí	13	100%

Respondenti nám uváděli různé důvody své nespokojenosti s tresty od vlastních rodičů. Nejčastěji nespokojenost pramení z nepřiměřené velikosti trestu, nebo že je rodiče trestají příliš často. Jde vždy o 3 (23%) ze všech dotazovaných. 2 (15%) respondenti považují trest za nepřiměřený díky tomu, že je rodiče nespravedlivě obviňují. Po 1 (8%) dotazovaném získala tvrzení, že je nepřiměřená doba učení, kterou jim nejspíš rodiče ukládají a to, že se jim vůbec jeví nepřiměřené, že je rodiče netrestají.

Otázka číslo 8: Myslíš si, že se někteří členové rodiny dokážou chovat agresivně?

Tabulka 9 – Dokážou se členové rodiny chovat agresivně?

Dokážou se členové rodiny chovat agresivně?	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) ano	70	47%
b) ne	80	53%
Suma respondentů	150	100%

V dotazníku jsme našim respondentům položili také otázku, která se týkala toho, zda jsou jejich rodinní příslušníci někdy agresivní. Otázka byla uzavřená a dotazovaní tudíž vybírali pouze mezi možnostmi „ano“ nebo „ne“.

Po vyhodnocení výsledků jsme došli k závěru, že převažují respondenti, kteří si to o svých blízkých nemyslí, a proto zvolili možnost „ne“. Jde o 80 (53%) ze všech 150 dotazovaných. Těch, kteří považují své rodinné příslušníky za agresivní, také nebylo málo a jde o 70 (47%) respondentů.

Otázka číslo 9: Pokud ano, jak se to projevuje?

Devátá otázka navazovala na předchozí. Ptali jsme se těch respondentů, kteří uvedli, že jejich rodinní příslušníci umí být agresivní, jak se to projevuje. Tuhle otázku jsme se rozhodli vyhodnotit do tabulky, která nám ukáže, co považují naši respondenti za agresi.

Tabulka 10 – Projevy agrese u členů rodiny

Projevy agrese u členů rodiny	Absolutní četnost	Relativní četnost
Agrese mezi sourozenci	7	10%
Agrese v důsledku alkoholu	7	10%
Křik, nadávky a hádky	45	64%
Fyzické násilí	4	6%
Ničení věcí	3	4%
Jiné	4	6%
Suma respondentů	70	100%

Do skupiny s názvem „agrese mezi sourozenci“ jsou zahrnuty různé hádky, křik, bití, které naši respondenti uvedli, že probíhají mezi ním a sourozencem či sourozenci. Takhle odpovědělo 7 respondentů (10%).

Další skupinou je „agrese v důsledku alkoholu“. Žáci na druhém stupni uváděli různé projevy agresivního chování, které bylo ovšem zapříčiněno alkoholem. Šlo o 7 respondentů (10%). Jednalo se zejména o rodiče a v jednom případě o dědečka. Šlo především o křik, ponižování a v jednom případě o bití.

Skupina s názvem Křik, nadávky a hádky zahrnovala ty odpovědi, které nebyly uvedeny v žádné jiné souvislosti a které se vyskytovaly nejčastěji. Uvedlo ji 45 dotazovaných z celkového počtu 70 respondentů, kteří připustili tu možnost, že jejich rodinní příslušníci dokážou být agresivní.

Fyzické násilí uvedli 4 (6%) respondenti a ničení věcí 3 (4%) respondenti.

Do skupiny jiné jsem zařadila ty odpovědi, které se vyskytly jen jednou. Patří zde ponižování, výčitky, skákání do řeči a agresivní člen rodiny, kde jeho agresivita je způsobena psychickou nemocí.

Otázka číslo 10: Pokud přineseš domů špatnou známku, jak tvoji rodiče reagují?

Další otázka se týkala reakcí rodičů na špatnou známku od svých ratolestí. Odpovědi našich respondentů se často opakovaly, a proto jsme je shrnuli do přehledné tabulky.

Tabulka 11 – Reakce rodičů na špatnou známku svých dětí

Reakce rodičů na špatnou známku svých dětí	Absolutní četnost	Relativní četnost
Zákaz oblíbených věcí a činností	46	31%
Domluva	55	37%
Nadávký	14	9%
Fyzické násilí	3	2%
Příkaz k učení	22	15%
Pomoc rodičů dítěti s učením	5	3%
Příkaz k zatajení známky druhému rodiči	5	3%
Suma respondentů	150	100%

Nejčastější reakcí rodičů na špatnou známku svých dětí je domluva. Zde jsem shrnula všechny reakce rodičů, kteří svým dětem nenadávají a snaží se jim domluvit. Jde o 55 žáků (37%), kteří tuto reakci uvedli. Další reakce, která se vyskytovala u 46 (31%) žáků, byl zákaz oblíbené hračky nebo činnosti. Šlo hlavně o televizi, počítač nebo zákaz chodit ven s kamarády. 22 (15%) rodičů dá za trest dětem příkaz k učení, 14 (9%) nadává a 3 (2%) použijí fyzické násilí. V pěti případech (3%) se dokonce vyskytla reakce, kdy jeden rodič nakazuje dítěti, aby to neukazoval druhému rodiči. Pouze 5 (3%) rodičů se snaží svému dítěti s učivem pomoci.

Otázka číslo 11: Myslíš si, že ve vaší třídě někdy došlo k šikaně?

Tabulka 12 – Došlo ve vaší třídě k šikaně?

Došlo ve vaší třídě k šikaně?	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) ano	57	38%
b) ne	93	62%
Suma respondentů	150	100%

Další otázka se týkala šikany. Našich respondentů jsme se ptali, jestli v jejich třídě někdy došlo k šikaně. Většina, což je 93 (62%) respondentů tuto možnost popřela. Zbýlých 57 (38%) respondentů přiznalo, že k šikaně v jejich třídě někdy došlo.

Otázka číslo 12: Pokud ano, jak se šikana projevovala?

Otázka, která navazuje na tu předchozí, se opět týká šikany. Respondenty, kteří uvedli, že se na jejich škole vyskytovala šikana, jsme žádali, aby nám napsali, jak se toto agresivní chování projevovalo. Shrnuli jsme tyto projevy do základních pěti kategorií a uspořádali do přehledné tabulky.

Tabulka 13 – Projevy šikany

Projevy šikany	Absolutní četnost	Relativní četnost
Fyzické násilí	31	54%
Slovní napadání	20	35%
Sexuální obtěžování	1	2%
Ničení věcí	3	5%
Kyberšikana	2	4%
Suma odpovědí	57	100%

Respondenti uváděli spoustu projevů. Mezi nejčastější patřilo „fyzické napadání“, kde respondenti uváděli bití, škrcení, tahání za vlasy, namáčení hlavy do záchodu, ohýbání prstů. V tomto případě šlo o 31 (54%) respondentů. Mezi „slovní napadání“ jsme zařadili urážky, nadávky, vydírání, posměšky, kritizování, pomlouvání. Tuto možnost uvedlo 20 (35%) všech zúčastněných. Sexuální obtěžování se nám vyskytlo jen jednou, ničením věcí pouze třikrát a kyberšikanou, kterou žáci uvádějí prostřednictvím mobilního telefonu nebo Facebooku, jen dvakrát.

Otázka číslo 13: Používají tvoji spolužáci nadávky vůči ostatním spolužákům?

Tabulka 14 – Používají spolužáci nadávky vůči ostatním?

Používají spolužáci nadávky vůči ostatním?	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) ano	121	81%
b) ne	29	19%
Suma respondentů	150	100%

Otázka týkající se nadávek vůči ostatním spolužákům byla uzavřená a žáci měli vybrat pouze mezi odpovědi „ano“ nebo „ne“. Převážná většina všech 150 dotazovaných zvolila odpověď „ano“, tudíž že jejich spolužáci používají nadávky namířené proti ostatním. Jedná se o 121 (81%). Pouhých 29 respondentů tuhle možnost popřela, což je jen pouhých 29 (19%).

Otázka číslo 14: Chovají se k tobě někteří spolužáci následujícím způsobem?

Tabulka 15 – Chovají se takto k tobě spolužáci?

Chovají se takto k tobě spolužáci?	Absolutní četnost	Relativní četnost
ignorování	33	11%
pomluvy	70	23%
ponižování	185	60%
bití	20	6%
Suma odpovědí	308	100%

V dotazníku jsme respondentům položili otázku, která se týkala různých druhů chování. Ptali jsme se, jestli se jejich spolužáci vůči nim chovají následujícím způsobem. V nabídce bylo ignorování, posměch, pomluvy, ponižování, urážky, nadávky nebo bití a respondenti mohli vybírat i více možností. Podle našich respondentů se v jejich třídách vyskytuje každé z těchto chování. Do tabulky jsem uvedla pouze 4 možnosti. Vzhledem k velké podobnosti 4 nabízených možností, jsem se je rozhodla syntetizovat do jedné. Šlo o možnosti posměch, ponižování, urážky a nadávky, kterým jsem dala nadřazený název ponižování. Tuto možnost volilo 185 respondentů (60%). Další možnost pomluvy vybralo 70 dotazovaných (23%), ignorování 33 respondentů (11%) a bití 20 zúčastněných (6%).

Otázka číslo 15: Jak bys reagoval(a), kdybys byl(a) ve třídě svědkem toho, že někdo někomu ubližuje?

V další otázce bylo úkolem našich respondentů škálování nabízených možností u otázky, která se týkala toho, jak by se zachovali v případě, že by byli svědkem toho, že někdo někomu ubližuje. Tuto otázku jsem opět vyhodnotila do přehledné tabulky. U každé možnosti je počet respondentů, kteří dali uvedenou možnost na první místo. Podle etických norem nejsou respondenti povinni např. ohrožovat své zdraví při pomoci někomu jinému, a proto jsme vyhodnocovali jen to, co uvedli na prvním místě.

Tabulka 16 – Chování v situaci, kdy někdo někomu ubližuje

Chování v situaci, kdy někdo někomu ubližuje	Absolutní četnost	Relativní četnost
Přivolám pomoc	68	44%
Pomůžu sám	58	37%
Nevšímám si	11	7%
Nepomůžu	4	3%
Uteču	3	2%
Připojím se	1	1%
Dívám se	10	6%
Suma odpovědí	155	100%

Nejčastěji respondenti dávali na první místo možnost „přivolám pomoc“. Jde o 68 respondentů. „Pomůžu sám“ zvolilo na první místo 58 dotazovaných, „nevšímám si“ uvedlo jako nejčastější reakci 11 žáků. Pro 4 respondenty je nejběžnější reakcí, že „nepomůžu“, 3 respondenti „utečou“, 10 se jich „dívá“ a jeden se „připojí“.

Otázka číslo 16: Jaká je tvoje nejoblíbenější volnočasová aktivita?

Další otázka byla položena stejným způsobem jako ta předchozí. Opět měli pomoci škálování uspořádat možnosti podle toho, kterou vykonávají nejčastěji. Tentokrát nás zajímalo, jaká je jejich nejoblíbenější volnočasová aktivita. Nabídli jsme jim čtyři možnosti – sport, televize, počítač a internet a četba. Poslední možnost byla označena jako „jiná“, kde respondenti mohli doplnit svou vlastní aktivitou, kterou považovali za důležitou.

Přehledná tabulka nám ukazuje k dané možnosti počet respondentů, kteří ji uvedli na první místo.

Tabulka 17 – nejoblíbenější volnočasová aktivita

Nejoblíbenější volnočasová aktivita	Absolutní četnost	Relativní četnost
Sport	50	28%
Televize	20	11%
Počítač a internet	62	34%
Četba	15	8%
Jiné	34	19%
Suma odpovědí	181	100%

Podle našich respondentů je nejoblíbenější volnočasovou aktivitou „počítač a internet“, který zvolilo na první místo 62 dotazovaných. „Sport“ volilo 50 respondentů, „televizi“ 20 a „četbu“ 15 respondentů. „Jinou“ možnost uvedlo na první místo 34 respondentů a uváděli činnosti jako trávení času s kamarády či rodinou, kroužky, hra na hudební nástroj, starání se o domácí mazlíčky, tvořivá činnost, telefonování či spánek.

Otázka číslo 17: Navštěvuješ nějaký kroužek?

Tabulka 18 – Navštěvuješ kroužek?

Navštěvuješ kroužek?	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) ano	93	62%
b) ne	57	38%
Suma respondentů	150	100%

Otázka zaměřená na to, jestli respondenti navštěvují nějaký kroužek, byla položena jako polouzavřená, kdy se měli respondenti rozhodnout pouze mezi odpovědi „ne“ nebo „ano“, a v druhém případě doplnit, jaký kroužek navštěvují. 57 ze všech dotazovaných uvedla, že žádný kroužek nenavštěvuje a 93 respondentů do nějakého kroužku dochází. Někteří naši dotazovaní uváděli i několik kroužků, proto jsem je shrnula do přehledné tabulky, uvedla k nim počet respondentů a přidala slovní komentář.

Tabulka 19 – Navštěvované kroužky

Navštěvované kroužky	Absolutní četnost	Relativní četnost
Sportovní kroužky	48	34%
Hudební kroužky	49	35%
Hasiči	5	4%
Kroužky tvořivé činnosti	14	10%
Literární kroužek	3	2%
Historický kroužek	4	3%
Mažoretky	6	4%
Jiné	11	8%
Suma odpovědí	140	100%

Podobné množství respondentů měly kroužky hudební a sportovní. Co se týká kroužků hudebních, šlo o 49 respondentů, kteří uváděli hru na různé hudební nástroje, např. klavír, flétna, kytara, klávesy, housle, klarinet, trumpet, ale zahrnula jsem do toho také zpěv, tedy různé pěvecké sbory. Sportovní kroužky získaly také spoustu svých nadšenců, celkem 48, kteří uváděli fotbal, florbal, hokej, tenis, stolní tenis, tanec, aerobic nebo box. V menší míře jsou stále oblíbené kroužky, jako jsou mažoretky (6 respondentů), hasiči (5 respondentů) nebo literární kroužek (3 respondenti). Mezi kroužky tvořivé činnosti našich respondentů řadíme především výtvarné kroužky nebo keramické kroužky. Tyto kroužky jsou oblíbené u 14 našich dotazovaných. Dalším kroužkem, který našel své 4 zastánce, je historický kroužek. Mezi kroužky, které jsem v tabulce uvedla jako jiné řadíme kroužky, které získaly dva nebo jednoho respondenta. Mezi kroužky, které získaly po dvou respondentech, řadíme náboženství, koně a vlastní kapelu. Po jednom získaly kroužek Světlovánek, skaut, cizí jazyk, myslivost a divadelní kroužek.

Otázka číslo 18: Kolik času trávíš u televize?

Tabulka 20 – Čas strávený u televize

Čas strávený u televize	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) na televizi se vůbec nedívám	13	9%
b) 1 – 2 hodiny denně	92	61%
c) 3 – 4 hodiny denně	34	23%
d) více než 4 hodiny denně	11	7%
Suma respondentů	150	100%

A kolik volného času stráví žáci druhého stupně základní školy u televize? Většina žáků na druhém stupni běžné základní školy stráví u televize 1 až 2 hodiny denně. Jedná se o 92 respondentů (61%) z celkového počtu 150. Druhou největší skupinou respondentů jsou ti, kteří každý den sedí u televize 3 až 4 hodiny. Z celkového výzkumu tito „televizní nadšenci“ tvoří skupinu 34 respondentů (23%). Poslední dvě možnosti volili respondenti spíše zřídka. Jen 13 (9%) respondentů se na televizi nedívá vůbec a 11 (7%) sleduje televizi denně více než 4 hodiny.

Otázka číslo 19: Jaký televizní program nejčastěji vyhledáváš?

Tabulka 21 – Oblíbenost televizních programů

Oblíbenost televizních programů	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) komedie	113	36%
b) akční film	46	14%
c) horor	40	12%
d) sci-fi	31	10%
e) sportovní programy	26	8%
f) zpravodajství	14	4%
g) jiné	51	16%
Suma odpovědí	321	100%

Další otázka v podstatě navazovala na otázku předchozí a týkala se opět televize. Tentokrát nás zajímalo, jaký program respondenti nejčastěji vyhledávají. Mezi dotazovanými zvítězi-

ly na celé čáře komedie, které volilo 113 (36%) respondentů. Akční filmy volilo 46 (14%) a horory 40 (12%). Nejméně dotazované v tomto věku zajímá zpravodajství a to pouhých 14 (4%). Sci-fi sleduje z celkového počtu 150 respondentů 31 (10%) a sportovní programy jen 26 (8%). Respondenti mohli vybrat i možnost „jiné“, kde měli doplnit program, který jsem jim nenabídla. 16 respondentů dopsalo možnost seriály, 6x se objevily romantické filmy, 11x dokumenty, 5x hudební programy a 3x dobrodružné. Po dvou dotazovaných získaly pohádky a animované filmy. Zbytek uvedených žánrů obdrželo jen po jednom respondentovi. Do této skupiny patří historické filmy, detektivky, přírodovědné a vědecké filmy, drama, kriminálky, TV show, naučné a telenovely.

Otázka číslo 20: Jak se chováš k někomu, kdo ti není sympatický?

Tabulka 22 – Chování k nesympatické osobě

Chování k nesympatické osobě	Absolutní četnost	Relativní četnost
ponižování	21	9%
bití	3	1%
ignorování	58	30%
pomluvy	13	6%
nic nedělám	108	54%
Suma odpovědí	203	100%

Další otázka se týkala chování v situaci, kdy někdo není někomu sympatický. Nabídka možností byla relativně široká a respondenti vybírali několik možných odpovědí, což jim určitě nemůžeme vytknout. Nejvíce zastánců měla poslední možná odpověď, a to, že nedělají nic. Jednalo se celkem o 108 (54%) respondentů. Další, poměrně větší skupina respondentů, volila odpověď „ignorace“. Tyto dvě možnosti se můžou zdát totožné, ale rozdíl mezi nimi je velký. V případě „nic nedělání“ se člověk k dotyčné nesympatické osobě chová neutrálním způsobem, tzn., baví se s ní. V případě „ignorace“ osobu přehlízíme a děláme, jako by ani neexistovala. Třetí největší skupina respondentů, ale už podstatně menší než ty předchozí, volilo možnost „pomluvy“. Šlo o 13 respondentů (6%). Pouze 3 respondenti (1%) volili možnost bití. Ostatní možnosti jsme vzhledem ke své podobnosti syntetizovali pod jednu nadřazenou možnost s názvem „ponižování“. Tato odpověď získala 21 respondentů (9%).

Otázka číslo 21: Jak se zachováš, když tě někdo urazí?

Tabulka 23 – Chování v situaci, kdy respondenty někdo urazil

Někdo tě urazí	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) okamžitě mu/jí to oplatím	62	37%
b) počítám do desíti	12	7%
c) napadnu ho/ji	9	5%
d) zpravidla se ovládnou	83	51%
Suma odpovědí	166	100%

Otázka týkající se toho, jak se respondenti chovají v situaci, kdy je někdo urazí, má zastánce ve všech čtyřech odpovědích. Pro tuto situaci jsem jim nabídla následující možnosti: „Okamžitě mu/jí to oplatím“, „počítám do desíti“, „napadnu ho/jí“ nebo „zpravidla se ovládnou“. Mezi agresivní projevy patří odpovědi „okamžitě mu/jí to oplatím“ a „napadnu ho/jí“. Takhle odpovědělo celkem 42% z celkového počtu 150 dotazovaných. Většina těchto „agresivně“ odpovídajících vyplnila možnost, že to oplatí a i přesto, že jen 5% vyplnilo, že dotyčného napadne, tak zde máme zastánce i takto radikálního řešení. S rozvahou nad situací popřemýšlí pouze 7% lidí a to prostřednictvím toho, že napočítají do desíti. Nejčastější skupinou odpovídajících respondentů, a to téměř polovina, je těch, kteří se zpravidla ovládnou.

Otázka číslo 22: Jak se zachováš, když tě učitel před celou třídou zbytečně poniží?

Tabulka 24 – Reakce na ponižení od učitele

Reakce na ponižení od učitele	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) zrudnu, chvěje se mi hlas	42	24%
b) snažím se obhájit	81	48%
c) nenechám to tak a zvýším na něj hlas	22	13%
d) okamžitě vrátím něco špatného	11	6%
e) počítám do desíti	16	9%
Suma odpovědí	172	100%

K otázce jsem nabídla pět možných odpovědí. Každá z odpovědí měla svou skupinu respondentů. Nejvíce dotazovaných vybralo odpověď „snažím se obhájit“, a to celkem 81 (48%). Celkem 42 (24%) respondentů zvolilo možnost „zrudnu, chvěje se mi hlas“. S rozmyslem řeší situaci pouze 16 (9%) dotazovaných, kteří nejprve napočítají do desíti, než něco odvěti. Agresivním způsobem řeší konflikt celkem 33 (19%) dotazovaných, z toho 11 (6%) okamžitě vrací něco špatného a 22 (13%) zvýší na vyučujícího hlas.

Otázka číslo 23: Jak se zachováš v situaci, kdy tě podrazí dobrý kamarád/kamarádka?

Tabulka 25 – Reakce na podraz od kamaráda

Reakce na podraz od kamaráda	Absolutní četnost	Relativní četnost
a) v klidu si to spolu vyřikáme	84	39%
b) křičím	17	8%
c) pomluví ji/ho	19	9%
d) napadnu ji/ho	16	8%
e) odpustím jí/mu to	45	21%
f) najdu si jiného kamaráda	32	15%
Suma odpovědí	213	100%

Velká většina žáků druhého stupně základní školy dokáže podraz od svého dobrého kamaráda přejít po tom, co si to spolu vyřikají. Jedná se o 84 respondentů (39%). Dalších 45 (21%) mu to jednoduše odpustí. 32 (15%) ze všech dotázaných řeší tuto situaci tak radikálně, že si jednoduše najde kamaráda nového. Agresivním způsobem dokáže řešit svůj spor s kamarádem celkem 35 (17%) respondentů a z toho 16 (8%) ho rovnou napadne a 19 (9%) kamaráda pomluví. Zbytek respondentů, což je 17 (8%), spor řeší křikem.

5.1 Diskuse

V našem výzkumu jsme se zaměřili na agresivní projevy z pohledu žáků na druhém stupni běžné základní školy.

První otázky, které jsme respondentům kladli, nám měli ověřit, jaká je jejich informovanost v této oblasti. U první otázky, která se týkala asertivity, se našlo víc správných odpovědí než u otázky druhé, ale i přesto se jednalo pouze o necelou jednu třetinu správných

odpovědí. Rozdíl mezi agresí a agresivitou nedokázal správně vysvětlit téměř nikdo. Respondenti většinou vzdali i snahu něco zde napsat a nechali prázdné místo. V další otázce měli vyloučit z nabízených možností to, co není zjevným projevem agrese. I přesto, že správně by bylo zakroužkovat jen jedinou odpověď, všechny možnosti měly svou skupinu respondentů. Dokonce i tak závažné agresivní projevy, jako je třeba šikana nebo bití. Při vyhodnocování této otázky se mi v některých případech zdálo, že i přesto, že jsem slovo NEPATŘÍ zvýraznila velkými písmeny, tak to naprosto přehlédli a kroužkovali přesně opačné možnosti. Vzhledem k tak malé informovanosti v této oblasti bych navrhovala se na školách na tyto znalosti zaměřit, probrat co vůbec asertivita, agrese, agresivita je a jak se vůbec agresivní člověk chová a jedná. Domnívám se, že mnozí z nich považují agresivní chování za naprosto normální, a neuvědomují si, že takové chování je naprosto nepřijatelné.

Další otázky byly zaměřené na volný čas. U otázky, jak žáci nejčastěji tráví svůj volný čas, mě příliš nepřekvapilo to, že jednoznačně vítězí počítač a internet. I přesto, že sport skončil v úspěšnosti až na druhém místě, domnívám se, že to můžeme v dnešní době považovat za úspěch. Překvapivé pro nás bylo to, kolik kroužků žáci na druhém stupni ZŠ navštěvují. Někteří dokonce dva a více a je vidět, že v dnešní době je nabídka volnočasových kroužků opravdu široká. I přesto, že televize v oblíbenosti skončila až na čtvrtém místě, naši respondenti u ní i tak stráví v průměru dvě hodiny a nejčastěji sledují komedie. Programy, kde můžeme sledovat násilí, jako např. akční filmy, horory, sci-fi, jsou u žáků velice oblíbené.

Položili jsme také respondentům otázky, které souvisely s prostředím jejich domova. Na otázku, zda je rodiče trestají, většina dotazovaných přiznala, že ano. Nejčastěji na naše respondenty platí domluva nebo zákaz různých činností či věcí, např. televize nebo počítače. To, co je asi pro nás nejprekvapivější z celého dotazníku, je otázka zaměřená na agresivitu u členů rodiny. Téměř polovina žáků přiznala agresivitu u rodinných příslušníků. I přesto, že ve většině případů šlo o křik, nadávky a hádky, našli se i takový, kteří přiznali, že jejich rodiče jsou agresivní v důsledku požití alkoholu. Můžeme jen spekulovat nad tím, jak moc je toto zjištění závažné, protože nevíme, jak často a v jaké míře se alkohol mezi rodinnými příslušníky vyskytuje. Zde bychom mohli realizovat další výzkum, kde bychom se přesněji zaměřili na požívání alkoholu u rodičů. Reakce rodičů na špatnou známku, kterou naši respondenti přinesou domů, nebyla nijak zvlášť překvapivá. Ve většině se objevovaly běžné

reakce. Pouze v několika případech se objevila reakce, kdy to jeden rodič chtěl zatajit před tím druhým. Jedním z možných vysvětlení může být to, že jeden rodič má sám strach z toho druhého.

Také jsme se zaměřili na školní prostředí, kde nás především zajímala problematika šikany a to, jak se k sobě žáci navzájem chovají. I přesto, že většina žáků šikanu ve své třídě popřela, pořád tady zůstává jedna třetina žáků, která tuto možnost potvrdila. Toto číslo by pro nás mělo být hrozivé a alarmující. Za nedostatek, kterého jsem se sama dopustila, považuji to, že jsem v dotazníku neuvedla definici šikany, což by mohlo zkreslit naše výsledky. Respondenti by mohli uvádět i reakce, které nemůžeme za šikanu považovat. Na druhou stranu jsou zde určitě ti, kteří o šikaně ve své třídě ani nevědí. Další otázka byla zaměřena na nadávky mezi spolužáky. Zde velká většina žáků přiznala, že si spolužáci nadávají. Ovšem v následující otázce, která se zaměřila na různé chování, už daleko méně respondentů uvedlo nadávky. Jedním z vysvětlení může být fakt, že žáci používají nadávky, ale ne namířené vůči svým spolužákům. Ovšem naši adolescenti se k sobě chovají opravdu nevybíravým způsobem. Najdeme zde zastoupení všech agresivních projevů od slovních až po fyzické násilí.

Dále jsme se zaměřili na chování samotných respondentů. Pokud jim není někdo sympatický, většina z nich nedělá nic nebo dotyčného ignoruje. Ale našli se i takový, kteří jsou schopni dotyčnému nadávat, bít ho či ponižovat. Takové projevy chování můžeme považovat za šikanu. V případě, že je někdo uražen, se více jak polovina zpravidla ovládne, ale další, o něco menší skupina respondentů se to okamžitě snaží oplatit. Ponižení od učitele a ještě před celou třídou je bezpochyby pro žáky na druhém stupni velice nepříjemné. Velká většina se snaží obhájit. Téměř čtvrtina respondentů reaguje tak, že zrudnou a chvěje se jim hlav. Tohle může být způsobeno tím, že nemají dostatek sebevědomí na to, aby se dokázali bránit. Dalším možným vysvětlením je, že respektují autoritu na tolik, že toto učitelovo chování považují za přípustné. Podraz od kamaráda či kamarádky řeší velká většina našich respondentů tím, že si to spolu vyříkají. Spousta dotazovaných jim to odpustí. Velkým překvapením je, že 32 respondentů z celkového počtu 150 neřeší tuto situaci vůbec a rovnou si najdou kamaráda jiného.

5.2 Interpretace výsledků výzkumu

V této části práce jsme zodpověděli výzkumné otázky, které jsme si kladli na začátku praktické části.

VO 1: Jaká je informovanost v oblasti agresivity a agresivního chování u žáků druhého stupně základní školy?

Informovanost žáků na druhém stupni běžné základní školy je velice nízká. Žáci neznají pojmy agrese, agresivita ani asertivita. Neví ani to, co patří mezi projevy agrese.

VO 2: Jakým způsobem tráví žáci na druhém stupni běžné základní školy svůj volný čas?

Žáci na druhém stupni běžné základní školy tráví většinu svého volného času doma u počítače, kterou považují za svou nejoblíbenější činnost. Stále velká je navštěvovanost různých kroužků, především sportovních, hudebních či různých tvořivých.

VO 3: Zda a s jakými projevy agresivity se setkávají žáci druhého stupně základní školy doma?

Téměř polovina žáků se setkává doma s agresivními projevy rodinných příslušníků. Fyzické násilí se vyskytuje jen zřídka, ale převažuje to verbální. Jde především o křik, nadávky a hádky. Důležitým poznatkem je zde to, že se vyskytla agrese v důsledku alkoholu u rodičů, což je velice závažné.

VO 4: Zda a s jakými projevy agresivity se setkávají žáci druhého stupně základní školy ve škole?

Žáci na druhém stupni běžné základní školy se ve škole setkávají s různými agresivními projevy. Od fyzického napadání až přes to slovní. Ignorování, ponižování, pomluvy a ani bití je pro ně naprosto běžná věc. Šikanu přiznala téměř polovina žáků, která uváděla opět různé projevy. Bití, nadávky, ponižování, namáčení hlavy do záchodu, sexuální obtěžování, ničení věcí nebo kyberšikana, to vše se děje na našich základních školách.

VO 5: Jaké jsou reakce na agresivní chování z pohledu žáků druhého stupně základní školy?

Velká většina žáků se snaží na agresivní chování svých spolužáků, učitelů, rodinných příslušníků nebo kohokoliv jiného reagovat s klidem a s rozvahou, což se jeví v našem vý-

zkumu velice pozitivní. Ovšem v malém množství zde pořád najdeme takové, kteří řeší tyto situace křikem, fyzickým napadením, pomluvou nebo tím, že to dotyčnému oplatí a zachová se podobným způsobem jako on.

Cílem praktické části bylo zjistit výskyt, zkušenosti a projevy agresivního chování, se kterými se setkávají žáci druhého stupně základní školy a to nejen ve škole, ale také doma či kdekoliv jinde. Tento cíl se nám podařilo splnit.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme se věnovali Agresivním projevům z pohledu žáků na druhém stupni základní školy.

Teoretickou část jsme rozdělili do tří kapitol. První se věnovala Agresivitě a všeho co s ní souvisí. Další kapitola pojednávala o všech projevech agrese. Poslední kapitola byla zaměřena na osobnost žáka na druhém stupni základní školy.

V praktické části jsme zrealizovali dotazníkové šetření, kde bylo našim cílem zjistit výskyt, zkušenosti a projevy agresivního chování, se kterými se setkávají žáci na druhém stupni běžné základní školy a to nejen ve škole, ale také doma či kdekoliv jinde.

Z výzkumu nám vyplynuly následující závěry. Žákům na druhém stupni naprosto chybí teoretické znalosti z oblasti agrese a agresivity, ale jejich zkušenosti s tímto chováním jsou obrovské. Nejen že se s agresí setkávají doma a ve škole, ale dalo by se říct, že i spousta z nich se agresivně také chová. Ve školách se v relativně velké míře objevuje šikana a žáci se k sobě chovají velice nevybíravým způsobem. Doma se rodinní příslušníci v některých případech chovají agresivním způsobem, který se projevuje nejen slovní agresí, v malé míře fyzickou agresí, ale někdy i agresí pod vlivem alkoholu. Ale ani oni sami nedokážou některé situace řešit bez použití agrese. I přesto, že jde spíše o malé množství těchto žáků, kteří se přiznali k tomu, že používají fyzické násilí, slovní agresi nebo třeba pomluvy v situaci, kdy je někdo naštvě, je toto zjištění stále alarmující.

Je třeba se zaměřit nejen na prevenci a předcházení těmto agresivním výpadkům našich žáků, dětí, či kamarádů. Ale je potřeba u těchto a mladších žáků provazovat pravidelný trénink asertivního jednání, které by mělo být schopností každého z nás.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ANTIER, Edwige, 2004. Agresivita dětí. Praha: Portál. ISBN 80-7178-808-2.
- BENDL, Stanislav, 2003. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV. ISBN 80-86642-08-9.
- ČAČKA, Otto, 2000. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-060-0.
- EDELSBERGER, Ludvík, 2000. Defektologický slovník. Jinočany: H&H. ISBN 80-860022-76-5.
- ERKERT, Andrea, 2004. Hry pro usměrňování agresivity. Praha: Portál. ISBN 80-7178-938-0.
- FIELDOVÁ, Evelyn M., 2009. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar. ISBN 978-80-249-1176-2.
- GAVORA, Peter, 2010. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2000. Psychologický slovník. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2007. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANDOUREK, Jan, 2001. Sociologický slovník. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535-0.
- KAST, Verena, 2010. Hněv a jeho smysl. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-760-2.
- KOHOUTEK, Rudolf, 2000. Základy psychologie osobnosti. Brno: CERM. ISBN 80-7204-156-8.
- KOLÁŘ, Michal, 2011. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOLÁŘ, Zdeněk a kol., 2012. Výkladový slovník z pedagogiky. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3710-2.
- KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ, 2006. Vzpouza deprivantů. Praha: Galén. ISBN 80-7262-410-5.

- KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2004. Jak přežít vztek, zlost a agresi. Praha: Grada. ISBN 80-247-0818-3.
- LANGMAIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. Vývojová psychologie. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- MACEK, Petr, 2003. Adolescence. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.
- MARTÍNEK, Zdeněk, 2009. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2310-5.
- O'NEILL, Helen, 2007. Hněv a emoce. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1847-4.
- PONĚŠICKÝ, Jan, 2005. Agrese, násilí a psychologie moci. Praha: Triton. ISBN 80-7254-593-0.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2009. Pedagogický slovník. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-647-6.
- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2006. Slovník dětského světa. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-1513-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. Vývojová psychologie. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

tzn. to znamená.

např. například.

apod. a podobně.

ZŠ základní škola

SEZNAM TABULEK

Tabulka 26 – návratnost dotazníků	36
Tabulka 27 – znalost pojmu asertivita	37
Tabulka 28 – rozdíl mezi agresí a agresivitou	37
Tabulka 29 – Co nepatří mezi zjevné projevy agrese	38
Tabulka 30 – Trestají tě rodiče?	39
Tabulka 31 – Způsoby trestání	39
Tabulka 32 – Jsou tresty tvých rodičů přiměřené?	40
Tabulka 33 – Důvody, proč se zdají tresty nepřiměřené	41
Tabulka 34 – Dokážou se členové rodiny chovat agresivně?	41
Tabulka 35 – Projevy agrese u členů rodiny	42
Tabulka 36 – Reakce rodičů na špatnou známku svých dětí	43
Tabulka 37 – Došlo ve vaší třídě k šikaně?	43
Tabulka 38 – Projevy šikany	44
Tabulka 39 – Používají spolužáci nadávky vůči ostatním?	45
Tabulka 40 – Chovají se takto k tobě spolužáci?	45
Tabulka 41 – Chování v situaci, kdy někdo někomu ubližuje	46
Tabulka 42 – nejoblíbenější volnočasová aktivita	47
Tabulka 43 – Navštěvuješ kroužek?	47
Tabulka 44 – Navštěvované kroužky	48
Tabulka 45 – Čas strávený u televize	49
Tabulka 46 – Oblíbenost televizních programů	49
Tabulka 47 – Chování k nesympatické osobě	50
Tabulka 48 – Chování v situaci, kdy respondenty někdo urazil	51
Tabulka 49 – Reakce na ponížení od učitele	51

Tabulka 50 – Reakce na podraz od kamaráda

52

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dotazník

Dobrý den,

Jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, oboru sociální pedagogika. Jsem ve 3. ročníku a proto je mou povinností pro zakončení studia odevzdání bakalářské práce. A právě proto bych Vás touto cestou chtěla požádat o vyplnění dotazníku. Zároveň bych Vás chtěla upozornit na to, že vyplnění dotazníku je zcela anonymní a nezabere Vám déle než 20 minut. Předem děkuji za spolupráci!!

1. Co podle tebe znamená pojem asertivita?

Uved':

.....
.....

2. Dokážeš vysvětlit rozdíl mezi agresí a agresivitou?

Uved':

.....
.....

3. Co z následujících projevů podle tebe NEPATŘÍ mezi zjevné projevy agrese? (je možné zakroužkovat i více možností)

- a) bití
- b) nedá ostatním prostor
- c) nadávky
- d) myslí si, že umí všechno líp
- e) znásilnění
- f) ponižování od učitele či rodičů
- g) skákání do řeči
- h) šikana
- i) pomluva
- j) je ve všem první
- k) sexuální obtěžování

4. Trestají tě rodiče?

- a) ano
- b) ne

5. Pokud ano, jak?

- a) domluva
- b) zlobí se a křičí
- c) zákaz oblíbené hračky nebo činnosti
- d) tělesné tresty
- e) jinak. Uveď: .....

6. Myslíš si, že tresty, které ti rodiče ukládají, jsou přiměřené?

- a) ano
- b) ne

7. Pokud ne, proč?

.....

8. Myslíš si, že se někteří členové rodiny dokážou chovat agresivně?

- a) ano
- b) ne

9. Pokud ano, jak se to projevuje?

.....
.....

10. Pokud přineseš domů špatnou známku, jak tvoji rodiče reagují?

Uveď reakci obou rodičů, pokud není totožná:

.....

11. Myslíš si, že ve vaší třídě někdy došlo k šikaně?

- a) ano
- b) ne

12. Pokud ano, jak se šikana projevovala?

.....
.....
.....
.....

13. Používají tvoji spolužáci nadávky vůči ostatním spolužákům?

- a) ano
- b) ne

14. Chovají se k tobě někteří spolužáci následujícím způsobem? (je možné zakroužkovat i více odpovědí)

- a) ignorování
- b) posměch
- c) pomluvy
- d) ponižování
- e) urážky
- f) nadávky
- g) bití

**15. Jak bys reagoval(a), kdybys byl(a) ve třídě svědkem toho, že někdo někomu ubližuje?
Seřaď podle toho, jak často se tak zachováš (1=nejčastěji)**

Privolám pomoc	
Pomůžu sám	
Nevšímám si	
Nepomůžu	
Uteču	
Připojím se	
Dívám se	

16. Jaká je tvoje nejoblíbenější volnočasová aktivita? Opět seřaď podle toho, kterou aktivitu děláš nejčastěji (1=nejčastěji)

Sport	
Televize	
Počítač a internet	
Četba	
Jiné, uveď:	

17. Navštěvuješ nějaký kroužek?

a) ano, jaký: .....

b) ne

18. Kolik času trávíš u televize?

a) na televizi se vůbec nedívám

b) 1 – 2 hodiny denně

c) 3 – 4 hodiny denně

d) Více než 4 hodiny denně

19. Jaký televizní program nejčastěji vyhledáváš?

a) komedie

b) akční film

c) horor

d) sci-fi

e) sportovní programy

f) zpravodajství

g) jiné: .....

20. Jak se chováš k někomu, kdo ti není sympatický?

- a) urážky
- b) nadávky
- c) posměch
- d) ponižování
- e) bití
- f) ignorování
- g) pomluvy
- h) nic nedělám

21. Jak se zachováš, když tě někdo urazí?

- a) okamžitě mu/jí to oplatím
- b) počítám do desíti
- c) napadnu ho/ji
- d) zpravidla se ovládnou

22. Jak se zachováš, když tě učitel před celou třídou zbytečně poníží?

- a) zrudnu, chvěje se mi hlas
- b) snažím se obhájit
- c) nenechám to tak a zvýším na něj hlas
- d) okamžitě vracím něco špatného
- e) počítám do desíti

23. Jak se zachováš v situaci, kdy tě podrazí dobrý kamarád/kamarádka?

- a) v klidu si to spolu vyříkáme
- b) křičím
- c) pomluvím ji/ho
- d) napadnu ji/ho
- e) odpustím jí/mu to
- f) najdu si jiného kamaráda